

INSTYTUT CZERWONEGO SZTANDARU
KOMITET BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWOWEGO
przy RADZIE MINISTRÓW ZSRR.

POUFNE
egz. nr ____

KANDYDAT NAUK HISTORYCZNYCH
PUŁKOWNIK W.M. MAKSIMOW

KONTAKTY POUFNE
WYWIADU ZAGRANICZNEGO KGB
I PRACA Z NIMI

PRZEGLĄD ANALITYCZNY

Numer inwentarzowy 3354-A

opracowanie materiału:
ostatniastacja.pl
szary

DZIAŁ WYDAWNICTW NAUKOWYCH

MOSKWA - 1977

Jeśli zawarty tu materiał Cię zainteresował, chcesz więcej,
masz chęć wynagrodzić wykonaną przeze mnie pracę...
możesz postawić mi kawę, dzięki ☺

<https://buycoffee.to/ostatniastacja.pl>

Opracowanie przygotowano w celach edukacyjnych i rozwojowych.

Dopuszczam korzystanie z opracowania, w tym jego cytowanie, za podaniem źródła. Dopuszczam wykonanie wydruku na użytek własny.

Pozostałe regulacje zgodnie z Konwencją berneńską w art. 5 ust. 2 (akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474)

WPROWADZENIE

Służba wywiadu zagranicznego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego wykonuje ważne misje w celu: uzyskania informacji wywiadowczych potrzebnych Komitetowi Centralnemu KPZR i rządowi radzieckiemu do: podejmowania decyzji politycznych i strategicznych, uzyskania wpływu na politykę zagraniczną i wewnętrzną krajów kapitalistycznych oraz rozwijających się, celem osiągnięcia rezultatów korzystnych dla ZSRR oraz zagwarantowania bezpieczeństwa państwowego Związku Radzieckiego. Głównym środkiem realizacji tych zadań jest sieć zagranicznych agentów, którzy mogą być wykorzystywani do uzyskiwania dostępu do najlepiej strzeżonych tajemnic badanych krajów, przeprowadzania ostrych i głęboko zakonspirowanych aktywnych działań oraz zapewniania skutecznego przeciwdziałania wywrotowym działaniom wroga. Rozbudowa, wzmocnienie i doskonalenie aparatu agenturalnego jest zatem podstawowym zadaniem wszystkich jednostek operacyjnych centralnego aparatu wywiadu zagranicznego, terytorialnych jednostek wywiadowczych agencji i rezydentur KGB za granicą.

Ze względu na złożoność i różnorodność zadań realizowanych przez służby wywiadu zagranicznego oraz specyficzną sytuację agenturalno-operacyjną w niektórych krajach zagranicznych, w zależności od warunków, oprócz siatki agenturalnej konieczne staje się szerokie wykorzystanie innych środków, w szczególności łączności opartej na poufnych kontaktach¹. Dzieje się tak nie tylko dlatego, że z różnych powodów nie zawsze jest możliwe znalezienie w danym obiekcie, lub obszarze zainteresowania operacji, wiarygodnego i sprawnego agenta, ale także dlatego, że niektóre zadania wywiadowcze, czy to z powodów politycznych, czy też operacyjnych, mogą uniemożliwiać wręcz wykorzystanie agentów, lub też wymagać użycia oprócz nich, także innych środków.

Kontakty poufne i ich łącznikowanie, porównując do typowej relacji agenturalnej, są mniej rozwiniętym, mniej skutecznym i mniej kontrolowalnym środkiem wywiadu zagranicznego. Technika ta jednakowoż opiera się na znacznie bardziej ograniczonych działaniach, specyficznych dla pracy wywiadowczej w relacji z kontaktami poufnymi, co umożliwia wykorzystanie do celów wywiadowczych takie osoby, które w swoich krajach mają wysoki status urzędowy lub społeczny, a z którymi niemożliwe lub niepraktyczne byłoby ustanowienie relacji agenturalnej. Z jednej strony więc takie działanie umożliwia ukrycie pracy wywiadowczej, realizowanej przeciwko pewnym obiektom lub państwom, utrudniając działania kontrwywiadu zmierzające do ujawnienia wpływu wywiadu radzieckiego i przejęcia kontroli nad jego kontaktami z określonymi kategoriami obcokrajowców, z drugiej umożliwia

¹ Доверительной Связи dosłownie zaufany powiernik, łącznik. Przy opracowaniu zdecydowałem się na konsekwentne stosowanie polskiej nomenklatury, stąd mamy tutaj do czynienia z kontaktem informacyjnym występującym w roli kontaktu poufnego. / szary

ograniczone wykorzystanie do celów wywiadowczych, osób, do których podejście w oparciu o inne techniki byłoby niemożliwe.

Możliwość bardziej aktywnego zaangażowania cudzoziemców we współpracę opartą o poufne relacje, jest obecnie poparta pewnymi obiektywnymi czynnikami, w szczególności stale rosnącymi międzynarodowymi wpływami Związku Radzieckiego, sukcesami radzieckiej polityki zagranicznej opartej na zasadach internacjonalizmu i pokojowego współistnienia, powstaniem dużej liczby państw rozwijających się niezależnie, jednak zainteresowanych współpracą i wsparciem ze strony ZSRR.

Wykorzystanie kontaktów poufnych nie oznacza pominięcia roli siatki agencuralnej, której rozwój był i zawsze zostanie głównym zasobem i obszarem zainteresowania wywiadu zagranicznego KGB. Kontakty poufne nie zastępują agentów, lecz uzupełniają ich możliwości, zapewniając większą elastyczność i różnorodność w doborze środków i metod prowadzenia operacji wywiadowczych, stosowanie do charakteru zadania i charakterystyki operacyjnej dla danego kraju.

I. KONCEPCJA POUFNEJ RELACJI I KONTAKTU POUFNEGO W WYWIADZIE ZAGRANICZNYM

1/ Rodzaje relacji wywiadowczych

Poufne relacje, podobnie jak relacje agenturalne, są dla wywiadu zagranicznego KGB jednym z rodzajów relacji wywiadowczych, jakie w celu realizacji powierzonych zadań, oficerowie² wywiadu nawiązują z obcokrajowcami.

Ponadto, do celów wywiadowczych, o ile tylko jest to możliwe, oficerowie wywiadu wykorzystują swoje legalne relacje z obcokrajowcami. W procesie utrzymywania legalnego stosunku z cudzoziemcem, oficer wywiadu, nie wykracza poza granice swoich obowiązków służbowych właściwych dla jego przykrycia, protokołu dyplomatycznego, lub logicznie i przekonująco uzasadnionych interesów osobistych, nad to dokłada wszelkiej staranności, aby uniknąć działań, które mogą budzić podejrzenia, że jest oficerem wywiadu.

Cudzoziemiec w takim przypadku nie odstępuje świadomie od przepisów prawnych i administracyjnych obowiązujących w jego kraju, ani od swoich praw i obowiązków wynikających z obywatelstwa, stanowiska służbowego, czy przynależności partyjnej. Jednocześnie nie ma świadomości, że w osobie przedstawiciela Związku Radzieckiego ma do czynienia z funkcjonariuszem wywiadu. Cudzoziemiec w ramach legalnych relacji może być zatem wykorzystywany przez oficera wywiadu przede wszystkim pozostającego na przykryciu, w ten sposób będzie nieświadomie pomagał oficerowi wywiadu, ale może również udzielać świadomej pomocy w sposób, który w ocenie cudzoziemca będzie miał charakter ściśle osobisty, nie pozostający w sprzeczności z interesami reprezentowanego przez niego podmiotu i nie naruszający przepisów prawa.

Zagraniczne relacje agenturalne z kolei są najbardziej rozwiniętym operacyjnie rodzajem relacji wywiadowczej. Charakteryzuje je obustronna i trwała współpraca, objęta tajemnicą, zarówno co do przekazywanych treści, jak i szczegółów podejmowanych działań, nawiązana jest z obcokrajowcem, który był gruntownie zbadany i poddany kontroli i sprawdzeniu w zakresie solidnych podstaw ideologicznych, politycznych, materialnych lub moralno-psychologicznych. Cudzoziemiec z którym nawiązano relację agenturalną, jest elementem struktury wywiadowczej, jako taki podlega reżimowi wywiadowczemu, a powierzone zadania wywiadowcze realizuje z naruszeniem przepisów prawnych i administracyjnych obowiązujących na terenie jego kraju.

² Разведчик, офицер, агент, шпион – w tekście słowa te, odnoszące się do oficera wywiadu, używane są zamiennie. W każdym miejscu w opracowaniu, gdzie jednoznacznie mowa jest o działaniu oficerów wywiadu, używam pojęcia [oficer wywiadu]. Агент pozostawiony jest wyłącznie w tych miejscach, gdzie jednoznacznie mówimy o roli źródła. / szary

Wreszcie, kontakty poufne w ramach wywiadu zagranicznego są kolejnym z rodzajów relacji wywiadowczych. Ich istotną cechą jest to, że w zależności od celów zagranicznego rozwoju operacyjnego i jego formy, a także od środowiska agenturalno-operacyjnego na terenie danego kraju, mogą one stanowić zarówno docelowe, jak i pośrednie etapy rozwoju, lub jak byśmy powiedzieli, nawiązywania relacji wywiadowczej. Rozwój operacyjny może zakończyć się bowiem na etapie nawiązania kontaktu poufnego, ale może także, w wyniku planowych i ukierunkowanych działań wywiadowczych, zostać podniesiony do rangi relacji agenturalnej.

Kontakty poufne charakteryzują się świadomą, dobrowolną, stosunkowo stabilną i bezpieczną współpracą, którą odpowiednio opracowany i sprawdzony cudzoziemiec utrzymuje z oficerem wywiadu, operującym na podstawie politycznej, ideologicznej, materialnej lub moralno-psychologicznej i występującym w roli przedstawiciela jednej z sowieckich instytucji lub pod fałszywą flagą. W przeciwieństwie do współpracy agenturalnej, współpraca tego typu łączy w sobie pewne zobowiązania wobec oficera (lub instytucji przykrycia, wykorzystywanej przez wywiad) uwzględniając jednak obowiązujące regulacje prawne danego kraju, oraz interesy jakie źródło pozostające w poufnym kontakcie, w ramach swoich oficjalnych aktywności i zadań służbowych wykonuje, z całkowitym zachowaniem zarówno samostanowienia, jak i pełnej niezależności od wywiadu przy jednoczesnym braku wymogu dyscypliny wywiadowczej.

Kontakty poufne oznaczają zatem taką współpracę cudzoziemca z oficerem wywiadu, która w przeciwieństwie do relacji agenturalnej odbywa się w sposób jawny, głównie w ramach dozwolonych przez normy prawne obowiązujące w danym kraju. Cudzoziemiec przedkłada zobowiązania wobec swojego państwa lub partii ponad swoje zobowiązania wobec sowieckiego przedstawiciela lub instytucji.

W przeciwieństwie jednak do relacji legalnej, cudzoziemiec pozostający w relacji poufnej z oficerem wywiadu może, odpowiednio zachęcony, świadomie ominąć lub częściowo naruszyć określone przepisy prawne, a zwłaszcza administracyjne, ale tylko w takim zakresie i w taki sposób, jaki on sam uzna za dopuszczalny i niepowodujący odpowiedzialności karnej w świetle praktyki prawnej obowiązującej w jego kraju, zwyczajów, pozycji urzędowej i społecznej danego cudzoziemca, czy ogólnie zwyczajowo przyjętej w danym kraju. Ponadto może on świadomie angażować się w zachowania, które same w sobie nie wykraczają poza określone normy prawne i nie wydają się przestępstwem, choć w połączeniu z innymi działaniami wywiadowczymi, nieznanymi cudzoziemcowi, mogą mieć charakter przestępczy.

Wybrani cudzoziemcy mają większe możliwości odejścia od standardów postępowania określonych przez prawo ich krajów, gdy przebywają za granicą, zwłaszcza na terenie krajów europejskich, gdzie nie są narażeni na działanie służb wywiadowczych swoich krajów i czują się swobodnie.

Oficer, utrzymując poufny kontakt z obcokrajowcem, wspiera jego pragnienie przestrzegania odpowiednich norm prawnych i na zewnątrz okazuje szacunek dla tych norm, przekonując go do czystości swoich intencji i motywów swojego postępowania.

Nawet jeśli oficer wywiadu, w interesie swoich zadań, faktycznie wykracza poza swoje oficjalne obowiązki, a nad to w pewnym stopniu i interesuje się sprawami, które są zasadniczo poufne, zawsze swojemu zachowaniu stara się nadać pozory legalności i zwykle nie ujawnia swojej tożsamości jako oficera wywiadu.

Relacja oparta na stosunku poufnym zawiera i łączy w sobie niektóre cechy relacji tajnej, jak również niektóre cechy relacji legalnej. Zawiera pewne elementy odstępstw cudzoziemca od przepisów prawnych i administracyjnych obowiązujących w jego kraju, ale mówi też o odstępstwach tak oficera, jak i cudzoziemca od oficjalnej linii postępowania, a zatem jakościowo różni się od stosunków agenturalnego i legalnego. Odchylenia od relacji legalnej, jakie w relacji poufnej występują nie są systematyczne, nie sprowadzają na cudzoziemca ryzyka zarzutów karnych, co z kolei jakościowo odróżnia relację poufną od relacji agenturalnej.

2/ Główne cechy kontaktów poufnych

Pełniejszy i jaśniejszy obraz relacji poufnych daje ich porównanie ze stosunkami agenturalnymi, oraz stosunkami legalnymi:

1. relacje agenturalne zakładają świadome udzielanie przez cudzoziemca tajnej pomocy wywiadowi działającemu pod flagą własną, w imieniu neutralnej instytucji radzieckiej lub pod obcą flagą. W tym przypadku wywiad praktycznie nie kryje chęci wykorzystania cudzoziemca do własnych celów.

Relacje poufne zakładają świadomą biznesową ale w swej istocie zakonspirowaną współpracę cudzoziemca z oficerem wywiadu działającym pod przykrywką radzieckiej instytucji lub pod obcą flagą. Uzyskanie informacji od cudzoziemca i nakłonienie go do podjęcia działań wymaganych przez agencję wywiadowczą odbywa się z reguły w wyniku odpowiedniego wzajemnego porozumienia między cudzoziemcem a oficerem wywiadu. W takim przypadku cudzoziemiec jest świadomy, że oficer utrzymuje z nim kontakt nie jako osoba prywatna, ale jako pracownik określonej instytucji, reprezentuje w stosunkach z cudzoziemcem interesy tej instytucji, a informacje przekazywane oficerowi, jak i działania wykonywane na jego prośbę będą lub mogą być wykorzystane w interesie tej instytucji lub państwa radzieckiego (o ile oficer występuje jako pracownik instytucji radzieckiej).

Relacje legalne, co do zasady, nie przewidują świadomej biznesowej poufnej współpracy między cudzoziemcem a oficerem wywiadu. Zadania wywiadowcze w ramach stosunków prawnych są rozwiązywane nie na podstawie od-

powiedniego wzajemnego porozumienia między cudzoziemcem a oficerem, ale najczęściej pod przykryciem, przy użyciu takich form i metod, które pozwalają oficerowi w procesie rozmowy z cudzoziemcem przechytryć go, oszukać, zmusić do mówienia lub wykonywania takich czynności, których istoty i celu nie rozumie. Niektóre zadania można również rozwiązać, okresowo zwracając się do cudzoziemca z prośbami objętymi czysto osobistymi interesami oficera.

2 Relacja agenturalna polega na wykonywaniu przez cudzoziemca zadań wywiadowczych związanych z naruszeniem obowiązujących w jego kraju przepisów prawno-administracyjnych, za co przewidziane są sankcje karne, administracyjne lub partyjne.

W ramach stosunku poufnego cudzoziemiec zasadniczo stara się przestrzegać odpowiednich norm prawnych i administracyjno-prawnych obowiązujących w jego kraju zamieszkania i obywatelstwa, ale w procesie współpracy z oficerem wywiadu faktycznie świadomie odstępuje od ich ścisłej realizacji w zakresie, który jest dopuszczalny ze względu na sytuację, jego status społeczny, interesy służbowe i osobiste, z zastrzeżeniem, iż praktycznie nie pociąga to za sobą odpowiedzialności karnej.

W stosunku legalnym cudzoziemiec działa tylko w granicach możliwości prawnych i nie dopuszcza do istotnego naruszenia jakichkolwiek norm prawnych i administracyjno-prawnych, a także praw i obowiązków określonych przez jego obywatelstwo, przynależność partyjną i oficjalną pozycję społeczną.

3. Stosunki agenturalne zakładają istnienie sformalizowanych, uzgodnionych ustnie lub w inny sposób praktycznie potwierdzonych ustaleń, między sprawdzonym cudzoziemcem a wywiadem, ograniczających w pewnym stopniu jego autonomię i zapewniających podporządkowanie wywiadowi.

Stosunki poufne charakteryzują się określonym porozumieniem między oficerem wywiadu a cudzoziemcem, uzgodnionym ustnie lub praktycznie, jednak bez formalnego potwierdzenia, uwzględniającym określone zobowiązania moralne respektowane przez cudzoziemca, nie tylko wobec pracownika instytucji radzieckiej (oficera wywiadu), ale także wobec instytucji przykrycia wykorzystywanej przez wywiad, które jednak nie ograniczają autonomii cudzoziemca, nie wiążą go z wywiadem oraz nie wymuszają jego podporządkowania dyscyplinie wywiadowczej.

Relacja legalna charakteryzuje się brakiem, co do zasady, umowy między oficerem wywiadu a cudzoziemcem na wzajemnie uzgodnione lub możliwe do zrealizowania obietnice dotyczące istoty i charakteru ich kontaktu.

4. Ponieważ relacja agenturalna wiąże się z tajną współpracą cudzoziemca i służby wywiadu, to niezależnie od tego, czy służba wywiadowcza działa pod flagą radziecką, pod przykrywką jakiejś instytucji radzieckiej, czy pod obcą flagą, nieuchronnie prowadzi wobec cudzoziemca do dekonspiracji oficera

wywiadu, co koniec końców, ma miejsce nawet jeśli oficer wywiadu unika formalnego potwierdzenia swojej przynależności do służby wywiadowczej.

Co do zasady, oficer wywiadu, który utrzymuje relację poufną, nie ujawnia swojej przynależności do służby wywiadowczej i działa jako członek instytucji przykrycia lub pod obcą flagą, ale może, w trakcie pracy z cudzoziemcem, odstąpić od swoich praw i obowiązków wynikających z linii oficjalnych działań i wyjść poza granice dozwolone przez ograniczenia jakie wyznacza mu jego przykrycie. Dotyczy to zarówno samych kwestii, które porusza w rozmowach z cudzoziemcem, oraz pod względem głębi i precyzji pytań, które czasami zadaje, co może dodatkowo być wzmocnione odpowiednią legendą.

W relacji legalnej oficer nie tylko nie mówi obcokrajowcowi, że jest funkcjonariuszem wywiadu, ale działa tylko w granicach dozwolonych przez jego przykrywkę i oficjalne stanowisko.

5. Stosunki poufne, podobnie jak agenturalne, zakładają dostatecznie dogłębne zbadanie cudzoziemca i jego wszechstronną weryfikację; co ma potwierdzić przekonanie oficera wywiadu o uczciwości, szczerości, rzetelności oraz o braku niebezpieczeństwa ujawnienia przez figuranta treści współpracy, czy to przełożonym, czy kolegom, a przede wszystkim służbom specjalnym przeciwnika.

W stosunkach legalnych cudzoziemcy zazwyczaj nie są poddawani dokładnej i wszechstronnej kontroli i weryfikacji. Wywiad nie ma zaufania do ich uczciwości i szczerości. Możliwa jest również sytuacja, w której cudzoziemiec utrzymuje kontakt z agentem wywiadu na polecenie, z upoważnienia, za zgodą lub przyzwoleniem swoich przełożonych lub kolegów i współpracowników w działalności służbowej, partyjnej lub innej.

6. Relacje agenturalne zakładają jak najpełniejsze (w zależności od sytuacji agenturalno-operacyjnej, cech indywidualnych i wiarygodności agenta) wykorzystanie określonych form i metod pracy wywiadowczej do rozwiązywania zadań stojących przed wywiadem i zapewnienia bezpieczeństwa pracy z agentem.

Kontakty poufne nie pozwalają na pełne wykorzystanie określonych form i metod pracy wywiadowczej, umożliwiają jednak pełne wykorzystanie niektórych z nich. Warunkiem jest przedstawienie cudzoziemcowi przekonującego wyjaśnienia potrzeby ich wykorzystania.

Stosunek legalny uniemożliwia lub czyni niedopuszczalnym korzystanie z określonych form i metod pracy wywiadowczej w celu rozwiązywania zadań wywiadowczych lub komunikowania się z cudzoziemcem.

7. Relacja agenturalna charakteryzuje się z jednej strony możliwością, z drugiej zaś koniecznością operacyjnego przeszkolenia cudzoziemca w zakresie konspiracji i współpracy agenturalnej oraz metod realizacji zadań wywiadowczych.

Stosunki poufne nie stwarzają warunków do pełniejszego przeszkolenia operacyjnego cudzoziemca lub czynią niepraktycznym jego szkolenie, zwłaszcza w zakresie form i metod realizacji zadań wywiadowczych, pozwalają jednak cudzoziemcowi rozwinąć pewne umiejętności konspiracji i zdolność do przekonującego legendowania swoich działań i motywów działania, z uwzględnieniem jego oficjalnej pozycji i specyfiki sytuacji agenturalno-operacyjnej w kraju obywatelstwa.

W stosunku legalnym oczywiście szkolenie operacyjne cudzoziemca jest całkowicie wykluczone.

8. Relacje agenturalne charakteryzują się całkowitą tajnością współpracy i ukrywaniem przed otoczeniem obcokrajowca i służbami specjalnymi przeciwnika, co obejmuje nie tylko jej treści, ale także fakt kontaktów między oficerem a obcokrajowcem. Powyższe realizowane jest poprzez stosowanie odpowiednich form i metod pracy oraz ściśle przestrzeganie wymogów tajności.

Relacje poufne są tajne w obszarze treści, jednak podczas pracy za granicą nie zapewniają niezawodnego ukrycia kontaktu między oficerem a obcokrajowcem, czy to wobec otoczenia obcokrajowca, czy służb specjalnych przeciwnika, ponieważ niemożliwe jest zastosowanie najbardziej niezawodnych i specyficznym dobranych form i metod pracy wywiadowczej. Bezpieczeństwo współpracy w relacji poufnej zapewnia nieujawnianie jej treści oraz legalizowanie przez cudzoziemca i oficera wywiadu swoich spotkań, działań i motywów.

W relacji legalnej, co do zasady, nie są utajniane ani spotkania oficera z cudzoziemcem, ani treść prowadzonych między nimi rozmów. Niektóre środki zachowania tajemnicy mogą być podejmowane przez oficera wywiadu tylko jednostronnie. Cudzoziemiec zazwyczaj nie ukrywa swojego kontaktu z oficerem wywiadu przed osobami trzecimi, ponieważ nie widzi w tym nic złego, a czasami nawet stara się upublicznić ten kontakt, jeśli leży to w jego osobistym interesie lub w interesie jego państwa, instytucji, partii lub innej organizacji itp.

9. Relacje agenturalne zapewniają możliwie najpełniejsze wykorzystanie możliwości wywiadowczych cudzoziemca. Na najwyższym poziomie rozwoju charakteryzuje je, co do zasady, niezależność treści współpracy cudzoziemca z wywiadem, od interesów jego działalności politycznej, urzędowej, gospodarczej lub naukowej oraz jego gotowość lub zdolność (przynajmniej potencjalna) do wykonywania zadań wywiadowczych skierowanych przeciwko swojemu państwu, partii lub innej organizacji, a niekiedy, jeśli wymaga tego wywiad, do zmiany swojego stanowiska, obywatelstwa, przynależności partyjnej, charakteru swojej oficjalnej działalności itp.

Relacje poufne pozwalają na systematyczne, choć w znacznie mniejszym stopniu, wykorzystywanie możliwości wywiadowczych cudzoziemca. Cudzo-

ziemiec nie ujawnia jednak oficerowi wywiadu pełnego zakresu informacji, do których ma dostęp i nie realizuje pełni swoich możliwości, co tłumaczy nie tylko chęcią przestrzegania głównie norm prawnych i administracyjnych swojego kraju, ale także własnymi interesami politycznymi, służbowymi, naukowymi i innymi. W stosunku poufnym współpraca cudzoziemca z oficerem wywiadu jest zwykle ściśle związana z jego działalnością polityczną, służbową, gospodarczą lub naukową, stanowi kontynuację tej działalności i unieumożliwia wykorzystanie go poza tymi interesami, a tym bardziej wykonywanie zadań wywiadowczych sprzecznych z tymi interesami.

W stosunku legalnym oficer wywiadu może korzystać ze zdolności wywiadowczych cudzoziemca jedynie sporadycznie i w bardzo niewielkim zakresie.

10. Relacja agenturalna co do zasady zapewnia stabilność i ciągłość współpracy cudzoziemca z wywiadem, niezależnie od zmian w sytuacji operacyjnej agenta, zajmowanego przez niego stanowiska służbowego i charakteru jego działalności służbowej, a także niezależnie od zmian wśród funkcjonariuszy wywiadu utrzymujących z nim kontakt. Relacje agenturalne muszą być utrzymywane szczególnie w ostrych sytuacjach kryzysowych i okresach specjalnych.

Relacje poufne charakteryzują się brakiem stabilności współpracy, brakiem pewności co do jej zachowania w przypadku drastycznej zmiany sytuacji agenturalno-operacyjnej i oficjalnego stanowiska obcego wywiadu. Jednocześnie relacja poufna zakłada ciągłość współpracy, powinna przewidywać możliwość przeniesienia zaufania z jednego oficera wywiadu na drugiego bez zmiany istoty relacji.

W stosunku legalnym stabilność i ciągłość kontaktu między cudzoziemcem a oficerem wywiadu zwykle jest nieosiągalna. Relacja ta może zostać całkowicie utracona lub jakościowo zmieniona stając się bezużyteczną dla wywiadu zarówno wtedy, gdy zmienia się sytuacja agenturalno-operacyjna, oficjalne stanowisko lub charakter oficjalnej działalności cudzoziemca, jak i wtedy, gdy więzi prawne są przenoszone z jednego oficera wywiadu na drugiego.

Żadna z tych cech w oderwaniu nie może służyć jako wystarczający wyróżnik relacji poufnej od innych rodzajów relacji. Dlatego w każdym przypadku wszystkie te cechy powinny być rozpatrywane kompleksowo, biorąc pod uwagę wzajemne powiązania i zależności jakie między nimi zachodzą.

W praktyce mamy do czynienia z taką sytuacją, kiedy relacje z cudzoziemcami charakteryzują się mieszanymi cechami, charakterystycznymi zarówno dla relacji poufnych, jak i relacji agenturalnych. Sprawia to, że granice między relacjami eksploracyjnymi są raczej arbitralne. Jest to nieuniknione, w szczególności z uwagi na fakt, że w procesie rozpracowywania cudzoziemca pewne atrybuty kształtują się nierównomiernie, w zależności od sytuacji agenturalno-operacyjnej, zadań wywiadowczych, cech osobowych cudzoziemca, umiejętności zawodowych oficera wywiadu itp. Ewentualne wątpliwości w określeniu istoty relacji wywiadowczej z cudzoziemcem można jednak roz-

strzygnąć przyjmując, że bardziej rozwinięty typ relacji wywiadowczej nie może i nie powinien posiadać cech właściwych tylko dla mniej rozwiniętego typu takiej relacji.

*
* *

Relacja poufna może powstać w:

- procesie werbunkowego rozpracowania cudzoziemca, gdy jest to jeden z pośrednich (przejściowych) etapów rozwoju relacji agenturalnych w postaci stopniowego angażowania cudzoziemca we współpracę z wywiadem;
- w procesie operacyjnego rozpracowania cudzoziemca, które jest jego ostatecznym celem, gdy wywiad uzna, że nawiązanie relacji agenturalnej z cudzoziemcem jest niemożliwe lub niecelowe.

W pierwszym przypadku cudzoziemiec, pomimo nawiązania z nim relacji opartej na zaufaniu, nadal jest traktowany jako obiekt werbunku.

W drugim przypadku cudzoziemiec, po nawiązaniu z nim relacji poufnej, zostaje zatwierdzony na poziomie kontaktu poufnego.

Niekiedy, w trakcie rozpracowywania cudzoziemca w celu nawiązania z nim relacji agenturalnej, dochodzi do nieprzewidzianych zmian w jego pozycji lub w środowisku agenturalno-operacyjnym, pojawiają się nieznane wcześniej informacje o cudzoziemcu itp., jeśli poziom ten spełnia wymogi relacji poufnej cudzoziemiec zostaje w pozycji kontaktu poufnego.

Kontaktami poufnymi są zatem cudzoziemcy wykorzystywani przez oficerów wywiadu (działających pod przykryciem instytucji radzieckiej lub pod obcą flagą) do celów wywiadowczych na podstawie relacji poufnej i zatwierdzeni jako tacy przez osobę posiadającą odpowiednie uprawnienia.

Cudzoziemiec zostaje zatwierdzony jako kontakt poufny, gdy jego rozwój w tym zakresie jest zasadniczo zakończony i zaczął on wypełniać wnioski i zadania wywiadowcze.

II. WARUNKI USTANOWIENIA I WYKORZYSTANIA RELACJI POUFNEJ

Kontakty poufne są jednym z najważniejszych skutecznych sposobów rozwiązywania zadań wywiadowczych. Znacząco uzupełniają i rozszerzają możliwości oficerów wywiadu zagranicznego, a czasami działają jako główny środek pozyskiwania informacji wywiadowczych i prowadzenia aktywnych działań.

Jednak kontakty poufne, podobnie jak inne agenturalno-operacyjne środki wywiadu, nie mogą być uniwersalne i właściwe dla każdej sytuacji. Istnieje wiele zadań wywiadowczych, których w oparciu o kontakty poufne po prostu nie da się zrealizować. Nad to, do ustanowienia, a później utrzymania relacji poufnej wymagane są określone warunki.

Z drugiej strony, istnieją pewne okoliczności w których nawiązanie relacji agenturalnej także może okazać się niewłaściwe. Nawet jeśli obcokrajowiec posiadający wymagane zdolności wywiadowcze jest zasadniczo chętny do współpracy z radzieckim wywiadem, czasami konieczne jest powstrzymanie się od nawiązywania z nim relacji agenturalnych i ograniczenie się do wykorzystywania go jedynie w roli kontaktu poufnego.

Na ocenę i decyzję o możliwości i zleceniu nawiązania relacji zaufania z danym cudzoziemcem, z uwzględnieniem jego zdolności wywiadowczej, wpływają następujące czynniki:

- 1/ charakter zadań wywiadowczych, które mają być lub oczekuje się, że zostaną, wykonane w wyniku włączenia cudzoziemca we współpracę z radzieckim wywiadem zagranicznym,
- 2/ charakter obiektu zainteresowania wywiadu;
- 3/ specyfika sytuacji agenturalno-operacyjnej w kraju obywatelstwa cudzoziemca, stosunki między krajem obywatelstwa cudzoziemca a Związkiem Radzieckim, a także stan i tendencje stosunków międzynarodowych w okresie rozwoju cudzoziemca;
- 4/ stanowisko służbowe i społeczne cudzoziemca oraz jego cechy indywidualne.

1/ Charakter zadań wywiadowczych

Zadania wykonywane przez wywiad za pośrednictwem kontaktów poufnych bardzo często nie różnią się od tych wykonywanych za pośrednictwem agentów. Kontakty poufne, podobnie jak agenci, mogą przekazywać wywiadowi poufne informacje obejmujące sprawy polityczne, gospodarcze, naukowe, techniczne, kontrwywiadowcze i operacyjne, co realizują ustnie, pisemnie, a czasem w formie dokumentów. Nad to mogą być skutecznie wykorzystywani

do prowadzenia aktywnych działań, wywierania korzystnego dla Związku Radzieckiego wpływu na rząd, partie, biznes, środowiska naukowe i wojskowe obcych krajów, a także do rozwiązywania innych zadań, leżących w interesie radzieckiego wywiadu. Jednocześnie wartość informacji uzyskanych od kontaktów poufnych, zwłaszcza tych na wysokich stanowiskach: urzędowych lub społecznych, może być nie mniejsza niż wartość informacji uzyskanych przez agentów.

Przykładowo, kontakt poufny "Argo", który jest wybitnym naukowcem, utrzymującym osobiste relacje z prezydentem swojego kraju, za sprawą jego zainteresowania rozwojem kontaktów naukowych z ZSRR, systematycznie informuje oficera operacyjnego rezydentury KGB o planach i zamiarach prezydenta, względem Związku Radzieckiego, co z kolei umożliwia we właściwym czasie podjęcie działań neutralizujących niepożądane skutki takich ruchów. Jednocześnie w ramach naszego wpływu i oczekiwań, „Argo” we własnym imieniu przedstawia prezydentowi rekomendacje dotyczące stosunków ZSRR i USA, które z kolei znajdują odzwierciedlenie w działaniach prezydenta i rządu.

Inny przykład, kontakt poufny "Ber" (współpracujący z oficerem wywiadu w oparciu o korzyści materialne) przekazuje informacje naukowo-techniczne dotyczące opracowania przez przeciwnika ważnych problemów o znaczeniu militarnym. Dzięki temu, służba wywiadu zagranicznego we właściwym czasie dostarcza radzieckim instytucjom naukowo-badawczym istotne wskazówki na temat stanu rozwoju prac nad tymi problemami.

Poniżej przedstawiony został przykład udanego wykorzystania kontaktu poufnego w realizacji środków aktywnych.

W pewnym kraju ukonstytuował się rząd, który wszedł na ścieżkę antysowiezmu, stwarzając tym samym zagrożenie gwałtownego pogorszenia stosunków ze Związkiem Radzieckim. Kontakt poufny "Delegat", będąc członkiem parlamentu, opowiadał się za rozwojem przyjaznych stosunków ze Związkiem Radzieckim i zdecydowanie nie pochwalał kursu polityki zagranicznej nowo utworzonego rządu. Ostatecznie podjęto decyzję o działaniach zmierzających do obalenia tego rządu w oparciu o możliwości "Delegata". Zgodził się on złożyć w parlamencie zapytanie do rządu obejmujące swym zakresem opracowane przez nas tezy, podnosząc zarazem kwestię wotum nieufności wobec rządu. "Delegat" poczynił niezbędne przygotowania do planowanego wydarzenia, przeciągając na swoją stronę szereg niezdecydowanych posłów, nad to trafnie wskazał najwłaściwszy moment wystąpienia z zapytaniem. W rezultacie rząd otrzymał wotum nieufności i został zmuszony do dymisji. Normalne stosunki z krajem "Delegata" zostały przywrócone.

Należy jednak pamiętać, że zakres działania kontaktów poufnych jest mimo wszystko stosunkowo ograniczony. W rozwiązaniu szeregu istotnych problemów będących przedmiotem zainteresowania wywiadu zagranicznego, oraz w niektórych obszarach działalności wywiadowczej, po prostu nie są oni

w stanie zastąpić agentury, będąc albo nieskuteczni, albo wręcz całkowicie nieprzydatni.

Kwestia wykorzystania kontaktów poufnych zależy przede wszystkim od stopnia, w jakim realizacja zadań wywiadowczych wymaga naruszenia obowiązującego w danym kraju (kraj operowania lub kraj obywatelstwa) prawa, od możliwości obejścia niektórych przepisów bez podejmowania większego ryzyka, czy to poprzez wykorzystanie słabości przepisów, czy ich wad, znanych z praktyki prawnej, wreszcie od możliwości nadania zadaniu postaci, przykrywającej jego rzeczywisty cel i charakter wywiadowczy.

Gdy zadanie wywiadowcze wiąże się z wyraźnym i bezdyskusyjnym naruszeniem konkretnych przepisów prawa, nie ma możliwości wykorzystania kontaktów poufnych i należy skupić się wyłącznie na relacjach agenturalnych.

Kontakty poufne nie mogą być wykorzystywane w szczególności do zadań, które już z samej swojej natury mają charakter wywiadowczy, takich jak zadania związane z legalizowaniem nielegalistów, przeprowadzaniem akcji specjalnych, pełnieniem funkcji radiooperatorów, oficerów łącznikowych, opiekunów punktów kontaktowych, techników itp. Uzasadnieniem tego stanu jest to, że wykonywanie powyższych zadań wiąże się z oczywistym przestępstwem i nie może być dostatecznie przekonująco legalizowane, tj. nie ma możliwości ukrycia przed obcokrajowcami faktu jego wykorzystania w celach wywiadowczych.

Jednocześnie (biorąc pod uwagę inne czynniki i okoliczności) nawiązanie relacji poufnej z danym cudzoziemcem będzie właściwe przy rozwiązaniu kwestii, które zgodnie z obowiązującym prawem kraju w którym źródło będzie operować, lub kraju jego obywatelstwa, nie mogą być określone jako przestępstwo.

W oparciu o powyższe zasady, jedna z zagranicznych rezydentur KGB rozebrała dwóch pracowników ścisłego kierownictwa rządowego, o kryptonimach "Vir" i "Gek", którzy pełnili rolę kontaktów poufnych. Niedługo po ustanowieniu relacji poufnej "Vir" został przeniesiony do instytucji państwowej, której pracownicy nie mogą spotykać się z zagranicznymi przedstawicielami. W tych okolicznościach, ponieważ spotkania z "Virem" na poziomie poufnym nie były już możliwe, dokonano przeglądu materiałów, które go dotyczyły, po czym podjęto decyzję o pogłębieniu z nim relacji, celem zwerbowania i podniesienia do relacji agenturalnej.

W tym samym czasie kontakt partyjnego figuranta "Geka" z radzieckim przedstawicielem nie mógł być uznany za przestępstwo, a informacje od niego nie wykraczały poza wewnętrzne problemy partii. Dlatego praca z nim na poziomie kontaktu poufnego zapewniała zarówno bezpieczeństwo współpracy, jak i wystarczające zabezpieczenie realizacji powierzonych problemów informacyjnych.

Powyższe wywody nie oznaczają, że kontakty poufne mogą rozwiązywać zadania informacyjne i prowadzić aktywne działania tylko w zakresie problemów politycznych, gospodarczych i naukowo-technicznych i nie są w stanie realizować zadań operacyjnych. Kontakty poufne są dla wywiadu bardzo użytecznym narzędziem, wykorzystywanym przy pozyskiwaniu tropów, zbieraniu charakterystycznych danych o osobach będących w zainteresowaniu wywiadu, weryfikacji obiektów werbunku, nawiązywaniu kontaktów niezbędnych dla wywiadu itp. Zwykle jednak w takich przypadkach kontakty poufne są wykorzystywane doraźnie i pod odpowiednią przykrywką.

Przy określaniu zadań, które mogą być wykonane przez kontakty poufne, należy ściśle uwzględnić charakter ich oficjalnej działalności, sferę ich zainteresowań oraz cele realizowane w ramach reprezentowanej przez nich instytucji, jest tak dlatego, że współpraca oparta o relację poufną jest zwykle prowadzona w ramach oficjalnych, politycznych, publicznych, biznesowych lub naukowych interesów i celów cudzoziemca i nie może być sprzeczna z tymi interesami i celami.

Przykładowo, jedna z naszych rezydentur współpracuje z kontaktem poufnym kryptonimowanym "Zin", który jako członek rządu jest silnym nacjonalistycznym zwolennikiem niezależności swojego kraju od Stanów Zjednoczonych. Doskonale rozumiejąc, że jego interesy są zbieżne z interesami politycznymi Związku Radzieckiego, aktywnie współpracował on z nami w ujawnianiu amerykańskiej polityki w regionie, dostarczając informacji na temat działań amerykańskich dyplomatów i oficerów wywiadu oraz ujawniając intencje i zakulisowe działania proamerykańskich członków swojego rządu. Jednak podjęte wobec "Zina" próby uzyskania informacji na temat działań kontrwywiadu jego własnego kraju przeciwko radzieckim urzędnikom nie powiodły się.

Początkowo "Zin" starał się unikać odpowiedzi na stawiane w tym zakresie pytania, a następnie, gdy oficer wywiadu był nieustępliwy, powiedział bez ogródek, że postrzega politykę USA jako zagrożenie dla interesów swojego kraju i uważa za swój obowiązek walczyć z ich wpływami także przy pomocy ZSRR i współpracy politycznej z jego przedstawicielami, ale pomimo całej jego sympatii do ZSRR nie będzie rozmawiać z przedstawicielem radzieckim w zakresie, który obejmuje wewnętrzne sprawy jego kraju.

Aby nie naruszyć poufnej relacji z "Zinem", oficer wywiadu musiał wstrzymać się od pozyskiwania interesujących nas informacji operacyjnych, utwierdzając "Zina" w tym, że szanujemy jego kraj i nie zamierzamy ingerować w jego wewnętrzne sprawy.

Inny przykład, Oddział Centralnego Aparatu współpracował z "Zhangiem", znanym chińskim naukowcem, przebywającym w jednym z europejskich krajów, zainteresowanym wymianą informacji na tematy naukowe z radzieckimi naukowcami. "Zhang" był skłonny do podjęcia poufnej współpracy z agentem radzieckiego wywiadu działającym pod przykrywką instytutu badawczego. Zhang" systematycznie przekazywał oficerowi różnego rodzaju poufne in-

formacje na temat sytuacji w Chinach, stosunków Chin z krajami europejskimi itp. Mając informacje o solidnych powiązaniach "Zhanga" z kręgami rządowymi jego własnego kraju, oficer postanowił wykorzystać możliwości "Zhanga" i zaczął uporczywie próbować pozyskać od niego informacje dotyczące jego kraju obywatelstwa. Oficer uporczywie próbował naciskać "Zhanga", ten zaś na wszelkie możliwe sposoby, próbował unikać odpowiedzi. Ostatecznie, poddając się presji, obiecał spełnić oczekiwania oficera. Kiedy tylko jednak znalazł się na terenie swojego kraju, wysłał za pośrednictwem ambasady radzieckiej list do wspomnianego oficera, w którym przeproszał za „pochopnie złożone obietnice”, po tym zaś zerwał relacje z instytucjami Związku Radzieckiego. Jest to przykład, kiedy przekroczenie granic i celów relacji poufnej, doprowadziło do utraty źródła cennych informacji.

2/ Charakter obiektu zainteresowania wywiadowczego

Wykonalność i celowość angażowania obcokrajowców do współpracy poufnej zależy od przedmiotu zainteresowania wywiadu. Jeśli wywiad nie ma oficjalnego dostępu do danego obiektu, który jest istotny dla realizacji stawianych przed wywiadem zadań, a pracownicy obiektu nie mogą komunikować się z przedstawicielami radzieckimi, czy to ze względu na wrogi charakter obiektu, czy też ścisły reżim kontrwywiadowczy jakiemu podlega, ustanowienie relacji poufnej pod flagą radziecką jest niemożliwe. W przypadku gdyby obiekt był wprost wrogi ZSRR lub powołany specjalnie celem realizacji wywrotowej działalności antyradzieckiej, ryzyko związane z penetracją agenturalną jest uzasadnione gdyż ewentualna porażka, w takich okolicznościach nie będzie mogła być wykorzystana przez służby specjalne wroga do kompromitacji ZSRR i jego polityki.

Dla przykładu, rozwój personelu takich organizacji jak Radio Liberty, NTS, czy innych antysowieckich ośrodków nacjonalistycznych, służy głównie celom rekrutacyjnym. Nawiązanie z nimi poufnych relacji pod przykryciem instytucji radzieckich jest praktycznie niemożliwe.

Zupełnie odwrotnie jest przy realizacji zadań wywiadowczych względem instytucji i organizacji opowiadających się za rozwojem przyjaznych stosunków z ZSRR i wyznających postępową orientację polityczną. Sytuacja taka otwiera przed wywiadem radzieckim dogodne możliwości ustanowienia relacji poufnej z przedstawicielami owych podmiotów, z uwzględnieniem faktu, iż często ze względów politycznych i operacyjnych niewskazane jest nawiązywanie z nimi relacji agenturalnych, ponieważ w przypadku niepowodzenia agentów operujących w kręgach postępowych, przeciwnik jest w stanie nawiązać z nimi własne kontakty. Jednocześnie należy pamiętać, że przedstawiciele postępowych organizacji w krajach kapitalistycznych znajdują się pod wzmożonym nadzorem antyradzieckich służb specjalnych, a zatem możliwość niepowodzenia w utrzymywaniu z nimi stosunków agenturalnych jest bardziej prawdopodobna niż w przypadku kontaktów z przedstawicielami środowisk

prawicowych i antyradzieckich. Innymi słowy, relacja poufna ma tutaj pierwszorzędne znaczenie, częstokroć całkowicie zastępując rolę agentury.

Na przykładzie, w jednym z krajów rezydentura KGB ma zadanie ustalenia i monitorowania prochińskich tendencji w środowisku liderów przyjaznej nam partii. Zajmowanie się tymi kwestiami poprzez pozyskiwanie agentów wśród członków partii w warunkach, gdy ta znajduje się pod nadzorem służb specjalnych wroga, może doprowadzić do skompromitowania, co mogłoby nastąpić w przypadku gdyby służby przeciwnika odkryły kontakt agenturalny lub zorganizowały celową prowokację.

Aby uniknąć takiego scenariusza, rezydentura działa poprzez nawiązywanie relacji poufnych z poszczególnymi członkami interesującej nas grupy, przy czym fakt ich kontaktów z przedstawicielami radzieckimi nie jest ukrywany, a zamiast tego wyjaśniony wiarygodną legendą.

Wywiad często powstrzymuje się od nawiązywania stosunków agenturalnych i ogranicza się do relacji poufnych również z osobami obiektywnie użytecznymi, czy to postaciami ideologicznie bliskimi czy też odgrywającymi istotną rolę polityczną lub państwową w danym kraju, zwłaszcza z tymi, którzy utrzymują oficjalne kontakty z organami partyjnymi lub państwowymi Związku Radzieckiego. W przypadku takich osób, ograniczenie się do poziomu relacji poufnych, spowodowane jest koniecznością uniknięcia możliwej kompromitacji zarówno źródeł, jak i tych organów poprzez które kontakt nimi jest nawiązany. Z punktu widzenia interesów państwowych Związku Radzieckiego wobec takich osób użytecznym jest zapewnienie nieoficjalnej pomocy bądź poprzez zdolności wywiadowcze jak i korzystne ukierunkowanie ich działalności w ramach współpracy opartej na relacji poufnej.

Przykładowo, jedna z rezydentur KGB utrzymuje relacje poufne z wybitnym politykiem, ps. "Dziekan", który jest wykorzystywany do pozyskiwania informacji i aktywnego wpływania na kręgi rządzące w swoim kraju. Jednocześnie "Dziekan", zgodnie ze swoim oficjalnym stanowiskiem, okresowo odwiedza ZSRR i spotyka się z przedstawicielami organów radzieckich i partyjnych, w celu utrzymania relacji międzypaństwowych. Współpraca z „Dziekanem” jako agentem mogłaby mieć poważne konsekwencje polityczne w przypadku niepowodzenia. Jednocześnie utrzymywanie z nim relacji poufnej umożliwia wykorzystanie jego zdolności wywiadowczych z wystarczającą skutecznością i odpowiednie wpływanie na niego ustawiając go we właściwym kierunku. Przekształcenie tej relacji w relację agenturalną byłoby nie tylko nieuzasadnione, ale także niebezpieczne.

Niewłaściwe jest również nawiązywanie relacji agenturalnych z przedstawicielami organizacji pacyfistycznych, religijnych i innych, których działalność jest w pewnym stopniu lub na pewnym etapie obiektywnie korzystna dla Związku Radzieckiego, ale same te organizacje nie są przedmiotem zainteresowania wywiadu jako obiekty penetracji agenturalnej, a ich członkowie lub przywódcy nie posiadają zdolności wywiadowczych poza swoimi organizacjami.

Znów na przykładzie, rezydentura w kraju kapitalistycznym do rozpowszechniania wybranych historii korzystnych wizerunkowo dla ZSRR wykorzystuje gazetę pewnej organizacji religijnej i pacyfistycznej. Historie, które mają zostać opublikowane, są przekazywane redaktorowi ustnie przez oficera wywiadu działającego pod przykrywką dziennikarza. Redaktor, zainteresowany uzyskaniem od nas materiałów opartych na faktach, chętnie utrzymuje relację opartą na zaufaniu i nie ujawnia źródeł informacji. Relacja z redaktorem jest zatem relacją poufną i nie jest konieczne angażowanie go do współpracy agenturalnej.

Jedna z jednostek Centralnego Aparatu Wywiadowczego współpracuje z szefem postępowej organizacji emigracyjnej za granicą, ps. "Pavel". Ta emigracyjna organizacja jest nastawiona patriotycznie, rozpowszechnia obiektywne informacje o Związku Radzieckim, potępia ekstremistyczne działania antyradzieckich emigrantów. "Pavel", podróżując do ZSRR, w tajemnicy informuje oficera operacyjnego o sytuacji w środowiskach emigracyjnych, chętnie stosuje się do jego zaleceń, pozyskane od oficera wywiadu materiały wykorzystuje w celu neutralizacji antyradzieckiej działalności niektórych emigrantów, a także realizuje indywidualne prośby o zidentyfikowanie i opracowanie charakterystyki osób, które na terenie tego kraju interesują wywiad. Praca z "Pavlem" prowadzona jest pod przykrywką radzieckiej organizacji publicznej. Ponieważ relacja poufna wyczerpuje możliwości wywiadowcze kontaktu, wywiad nie widzi uzasadnienia do nawiązywania z nim relacji agenturalnej.

Także w krajach przyjaznych Związkowi Radzieckiemu nawiązywanie relacji agenturalnych jest ograniczone lub nawet całkowicie niedopuszczalne. Sowiecki wywiad wykorzystuje obywateli tych krajów zazwyczaj na poziomie kontaktu poufnego, a czasem nawet na poziomie stosunków legalnych.

Na przykład rezydentura w kraju przyjaznym Związkowi Radzieckiemu utrzymuje relacje poufne z przedstawicielem partii ps. "Jean", który jest przychylnie nastawiony do ZSRR i jest internacjonalistą z przekonania. Regularnie przekazuje informacje o chińskich dysydentach w swoim kraju i antyradzieckich nastrojach niektórych przywódców partyjnych. Zdając sobie sprawę, że kontakty z radzieckim przedstawicielem mogą zostać wykorzystane przez agentów chińskich służb specjalnych do skompromitowania go, "Jean" zachowuje się konspiracyjnie, dokładnie się sprawdza, gdy wychodzi na spotkanie, nie wykonuje połączeń telefonicznych do oficera wywiadu i raportuje wszystkie podejrzanе zdarzenia w swoim otoczeniu. Byłby na pewno zadowolony z możliwości przejścia na w pełni skryte, w tym nieosobiste formy kontaktu. Jednak rezydentura nie może ujawnić obecności radzieckiego wywiadu na terenie kraju "Jeana", stąd nie ma możliwości wdrożenia specjalnych form i metod pracy. Spotykając się z "Jeanem", oficer wywiadu podkreśla z całą mocą, że uważa go za naszego przyjaciela i politycznego sprzymierzeńca, komunikuje się z nim jednak nie jako oficjalny przedstawiciel, a jedynie jako osoba prywatna, działająca w ramach własnych przekonań.

Kolejny przykład, jedna z delegatur Centralnego Aparatu, rozpracowywała studenta studiów podyplomowych, ps. "Ali", który studia realizował w ZSRR, a sam pochodził z zaprzyjaźnionego kraju. Myśląc postępowo, a zarazem będąc zwolennikiem socjalistycznych reform w swoim kraju, "Ali" chętnie nawiązał kontakt z operatorem i zaczął dzielić się z nim informacjami o sytuacji w swojej organizacji, partiach politycznych, nastrojach i przekonaniach swoich współobywateli, wreszcie działaniach przedstawicieli dyplomatycznych swojego kraju. Podczas wakacji "Ali" udał się do swojej ojczyzny. Po powrocie do ZSRR przekazywał szereg wartych uwagi informacji dotyczących sytuacji politycznej w jego kraju. Spotkania z "Alim" odbywały się regularnie z zachowaniem niezbędnej tajemnicy; "Ali" wykazywał dyscyplinę i dokładność w wykonywaniu zadań oficera wywiadu, rozumiejąc poufny charakter relacji z nim.

Przed wyjazdem "Alego" z ZSRR istniały wszelkie warunki, aby zakończyć jego rozpracowanie poprzez werbunek, a następnie przekazać go do Rezydentury w celu nawiązania łączności, co zostało zaproponowane przez pracownika operacyjnego. Jednak kierownictwo jednostki nie mogło zgodzić się na taką propozycję, ponieważ przyjazne stosunki Związku Radzieckiego z krajem "Alego" nie pozwalały na prowadzenie pracy agenturalnej na jego terytorium. Niepowodzenie w pracy agenturalnej mogłoby mieć poważne konsekwencje polityczne. Postanowiono pozostawić "Alego" na pozycji kontaktu poufnego i na terenie jego kraju kontaktować się z nim w imieniu organizacji, pod której przykrywką wywiad utrzymywał z nim relacje na terenie ZSRR.

W świetle powyższego wyraźnie widać następującą prawidłowość: im bardziej wrogie są nam obiekty zainteresowania wywiadowczego, tym mniejsze są możliwości pozyskania i wykorzystania kontaktów poufnych pod flagą radziecką, a agent staje się bardziej naturalną rolą i środkiem wywiadowczym. I odwrotnie, podczas prowadzenia działań wywiadowczych przeciwko postępowym i przyjaznym Związkowi Radzieckiemu celom, ideologicznie nam bliskim, wykorzystanie agentów z powodów politycznych i operacyjnych jest niedopuszczalne. W takich przypadkach wzrasta rola i znaczenie źródeł w roli kontaktów poufnych.

3/ Specyfika środowiska agenturalno-operacyjnego i ogólny stan stosunków międzynarodowych

Nawiązywanie i utrzymywanie relacji opartych na zaufaniu zależy w dużej mierze od sytuacji agenturalno-operacyjnej w danym kraju oraz narodowości cudzoziemca. Jeśli chodzi o stan środowiska agenturalno-operacyjnego, następujące czynniki, w całej rozciągłości, przyczyniają się do ustanowienia i utrzymania relacji opartych na poufności:

(a) brak w kraju obywatelstwa cudzoziemca norm prawnych zakazujących lub poważnie ograniczających kontakty jego obywateli z przedstawicielami

ZSRR; obecność obywateli podlegających pod kategorię nie podlegającą normom ograniczającym takie kontakty;

(b) wystarczająco rozległy rozwój stosunków politycznych, gospodarczych, kulturalnych i innych między krajem obywatelstwa cudzoziemca, a Związkiem Radzieckim lub poważne zainteresowanie niektórych kręgów w kraju obywatelstwa cudzoziemca rozwojem takich stosunków.

Regulacje ograniczające lub zakazujące kontaktów obywateli kraju który jest obiektem zainteresowania wywiadu z przedstawicielami sowieckimi mają znaczący, a czasem decydujący wpływ na ustalenie i skuteczne wykorzystywanie relacji poufnych. W przypadku braku swobód demokratycznych w kraju obywatelstwa cudzoziemca, gdy wspomniane zasady dotyczą wszystkich bez wyjątku obywateli lokalnych, a przewidziane w nich sankcje są surowe i ściśle egzekwowane, oficer wywiadu i cudzoziemiec, na terenie tego kraju, nie będą w stanie zalegalizować swoich kontaktów. Posługując się jedynie najprostszymi metodami konspiracji i nie posiadając wystarczającego przeszkolenia operacyjnego, taki cudzoziemiec prędzej czy później zwróci na siebie uwagę organów kontrwywiadu przeciwnika. Jednocześnie w takiej sytuacji wywiad nie jest w stanie zaprosić obcokrajowca na teren ZSRR. Stąd, gdy kontakty z obywatelami radzieckimi są całkowicie zabronione i aktywnie zwalczane, wywiad jest zmuszony do korzystania głównie z relacji agenturalnych lub do nawiązywania relacji poufnej występując z pozycji nielegalnej.

W praktyce całkowity zakaz kontaktów ze współpracownikami instytucji radzieckich i innymi obywatelami radzieckimi (członkami delegacji radzieckich, turystami, marynarzami itp.) bardzo często okazuje się niemożliwy do wyegzekwowania, zwłaszcza w warunkach rozluźnienia napięcia międzynarodowego. W przytłaczającej większości państw, z wyjątkiem niektórych krajów z dyktatorskimi lub półfaszystowskimi reżimami realizującymi kurs otwarcie wrogi wobec Związku Radzieckiego, zakaz lub ograniczenie kontaktów z przedstawicielami radzieckimi dotyczy tylko niektórych kategorii lokalnych obywateli, powierników najważniejszych tajemnic.

Jednocześnie zwykle można wytypować interesujące grupy obywateli, które są przedmiotem zainteresowania wywiadu i do których nie mają zastosowania żadne ograniczenia, a nierzadko samo ustawodawstwo, przynajmniej formalnie, zapewnia im pełną swobodę działania. Należą do nich między innymi członkowie rządów, parlamentarzyści, którzy czasami korzystają z immunitetu prawnego, główne osobistości polityczne i publiczne, prominentni członkowie świata biznesu, międzynarodowi dziennikarze i tak dalej. Wszystko to tworzy sprzyjające warunki do utrzymywania i legalizowania kontaktów z obcokrajowcami, których potrzebuje wywiad, a w konsekwencji do nawiązywania relacji opartych na poufności.

Oczywiście brak przepisów zakazujących lub ograniczających kontakty z obywatelami radzieckimi sam w sobie nie jest wystarczający by wywiad ustanowił i swobodnie wykorzystywał relację poufną. Konieczne jest również, aby między krajem objętym zainteresowaniem wywiadu, a Związkiem

Radzieckim, istniały rozwinięte stosunki polityczne, gospodarcze, kulturalne i inne, aby kręgi rządzące, opinia publiczna, świat biznesu i twórcza inteligencja były zainteresowane rozwijaniem i utrzymywaniem tych stosunków oraz aby stosunki te były mniej lub bardziej ważne dla interesów kraju objętego działaniami lub przynajmniej niektórych jego kręgów. Tylko pod tym warunkiem obcy wywiad może uzyskać odpowiednio szeroki dostęp do osób odpowiednich do nawiązania relacji poufnej i współpracy, co z kolei umożliwiłoby wykorzystanie tej relacji jako jeden ze sposobów rozwiązywania problemów wywiadowczych.

Ustanowienie i utrzymanie relacji poufnej ułatwione jest także przez takie czynniki, jak rozładowanie napięć międzynarodowych i w ogóle korzystny rozwój stosunków międzynarodowych w oparciu o zasady pokojowego współistnienia i wzajemnie korzystnej współpracy między państwami o różnych systemach społeczno-gospodarczych.

Zaostrzenie sytuacji międzynarodowej, pojawienie się napięć w stosunkach międzypaństwowych, zimna wojna, z nieuniknionym wzrostem antyradzieckiej propagandy, szpiegostwa, nieufności między narodami, zwiększoną odpowiedzialnością za kontakty z pracownikami instytucji radzieckich i innymi obywatelami radzieckimi, zwykle prowadzi do ograniczenia wszelkich możliwości nawiązywania i utrzymywania relacji poufnych. W takich przypadkach wywiad czasami musi zadowolić się stosunkowo rzadkimi kontaktami oficjalnymi oraz polegać głównie na wykorzystaniu źródeł agenturalnych.

I odwrotnie, w miarę zmniejszania się napięcia międzynarodowego i tendencji do normalizacji stosunków międzypaństwowych w kierunku wzajemnie korzystnej współpracy, łatwiej jest utrzymywać systematyczne kontakty z pewnymi kategoriami obcokrajowców, którzy stają się bardziej zainteresowani rozwiązaniem pewnych kwestii politycznych, komercyjnych, naukowych, kulturalnych i innych w trakcie swoich kontaktów z przedstawicielami radzieckimi, a tym samym powstają warunki wstępne do utrzymania i legendowania stosunków opartych na relacji poufnej.

W sytuacji złagodzenia napięcia międzynarodowego i poprawy oficjalnych stosunków między krajami, służby specjalne wroga nie są w stanie wystarczająco skutecznie ograniczyć lub całkowicie zakazać kontaktów między obywatelami własnych krajów i pracownikami radzieckich instytucji zagranicznych, czy innymi obywatelami radzieckimi.

4/ Pozycja służbowa i społeczna cudzoziemca oraz jego cechy indywidualne

Pozycja służbowa cudzoziemca ma istotny wpływ na budowanie i utrzymywanie relacji poufnej. Osoby, które mają być wytypowane do ustanowienia relacji poufnej, podobnie jak kandydaci do werbunku, powinny posiadać określone zdolności wywiadowcze, a wraz z nimi inne obiektywne i subiektywne właściwości, pozwalające nam na założenie, iż możliwym będzie wy-

korzystanie ich do zadań wywiadowczych. Jednak nawet w takiej sytuacji, może się zdarzyć (choć jest to niezwykle rzadkie), że właśnie te czynniki, które czynią cudzoziemca szczególnie wartościowym kandydatem do werbunku, (przykładowo, bezpośredni dostęp do najważniejszych materiałów niejawnych), mają zupełnie odwrotny wpływ na decyzję w kwestii tego, czy cudzoziemiec może być wykorzystany do celów wywiadowczych, gdyż jego własności i pozycja mogą uniemożliwić utrzymywanie kontaktów.

Praktyka wywiadowcza pokazuje, że kandydat na kontakt poufny, oprócz spełnienia szeregu innych wymogów, musi również posiadać oficjalne stanowisko lub oficjalne interesy, które pozwolą wiarygodnie legendować jego relacje z oficerem wywiadu we własnym kraju lub na mniej lub bardziej regularne wizyty w Związku Radzieckim, nad to nie może znajdować się w specjalnej ewidencji służb specjalnych wroga jako powiernik tajnych informacji.

Posiadanie przez cudzoziemca takiego oficjalnego stanowiska lub oficjalnych interesów jest w rzeczywistości jedynym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa współpracy poufnej, w której nie można stosować typowo konspiracyjnych form i metod pracy, a okresowe spotkania cudzoziemca z oficerem wywiadu nie zawsze mogą być ukryte przed służbami specjalnymi wroga.

Jakie oficjalne stanowisko cudzoziemca jest najdogodniejsze dla utrzymania relacji poufnej?

Odpowiedź na to pytanie zależy od środowiska agenturalno-operacyjnego, w szczególności zaś od właściwego ustawodawstwa regulującego relacje z ZSRR, oraz od tradycji i zwyczajów kraju obywatelstwa cudzoziemca. W większości przypadków relacje poufne są z powodzeniem utrzymywane z pozycji "legalnych" rezydentur, lub z terytorium ZSRR, w relacji do: osobistości życia politycznego i państwowego, parlamentarzystów, liderów i działaczy partii politycznych i organizacji publicznych, dziennikarzy specjalizujących się w stosunkach międzynarodowych i zagranicznych stosunkach gospodarczych, biznesmenów zainteresowanych rozwojem handlu ze Związkiem Radzieckim, przedstawicieli inteligencji naukowo-technicznej, związanej z rozwojem badań, które są realizowane w środowisku międzynarodowym i które wymagają wymiany informacji z przedstawicielami instytucji sowieckich, czy wreszcie przedstawicieli korpusu dyplomatycznego i organizacji międzynarodowych.

Zakres osób, z którymi współpracuje Związek Radziecki, nie jest jednak ograniczony wyłącznie do przedstawicieli organów i instytucji, a dobór obiektów właściwych do ustanowienia relacji poufnej jest szeroki i zróżnicowany.

Jednocześnie, działając z legalnych pozycji i na terytorium Związku Radzieckiego, wywiad nie jest w stanie zapewnić utrzymania stabilnych i bezpiecznych relacji poufnych z takimi kategoriami cudzoziemców, jak pracownicy biurowi, kurierzy, strażnicy i inni pracownicy techniczni instytucji rządowych, dyplomatycznych, zamkniętych instytucji naukowo-technicznych i in-

nych, zwłaszcza jeśli są oni jednocześnie, na przykład, prominentnymi działaczami organizacji politycznych lub innych organizacji społecznych. Osoby takie są często ze względów bezpieczeństwa, bardzo ograniczone w swoich prawach, przyjmując bowiem perspektywę wrogiego kontrwywiadu, nie powinni mieć oni żadnych relacji z pracownikami instytucji radzieckich.

Ich wyjazd do ZSRR może być częściowo lub całkowicie zabroniony. Ponadto te kategorie cudzoziemców są łatwiejsze do sprofilowania, podjęcia działań neutralizujących, do werbunku włącznie. Dlatego, gdy tylko służby specjalne przeciwnika zdołają zarejestrować kontakt takich osób z pracownikami instytucji radzieckich lub obywatelami radzieckimi przebywającymi tymczasowo w danym kraju, dalsza praca tych cudzoziemców staje się niemożliwa.

Zgodność oficjalnego stanowiska cudzoziemca z oficjalnie prezentowanym stanowiskiem oficera wywiadu na przykryciu jest kluczowa dla utrzymania kontaktów poufnych. Duża różnica między oficjalnym stanowiskiem oficera wywiadu a oficjalnym stanowiskiem cudzoziemca lub zatrudnienie cudzoziemca w instytucji, która nie ma kontaktu z obiektem przykryciowym, przygotowanym przez wywiad, przyciąga uwagę wrogich służb specjalnych i utrudnia lub uniemożliwia współpracę poufną.

Warunkiem utrzymania relacji poufnej jest posiadanie przez oficera wywiadu gruntownej i wszechstronnej wiedzy na temat zagadnień, w związku z którymi nawiązuje on współpracę wywiadowczą z cudzoziemcem. Oficer wywiadu, który nie zna zagadnień, z jednej strony nie może oczekiwać zaufania i szacunku ze strony cudzoziemca, a z drugiej nie będzie w stanie wydobyć z niego właściwych informacji, z których później będzie można zrobić użytek, zwłaszcza, że trudno oczekiwać, by kontakt poufny regularnie przekazywał dokumenty lub pisemne sprawozdania, czy też podejmował jakiegokolwiek aktywne działania, w sytuacji gdy nie miałyby to wyjaśnienia, które by przyjął i zaakceptował. Główne zadania wywiadowcze w relacji poufnej muszą być rozwiązywane poprzez rozmowy z obcokrajowcem, wymianę poglądów z nim na tematy interesujące społeczność wywiadowczą oraz omawianie istoty problemów.

Relacji poufnych nie można utrzymywać z pozycji legalnej rezydentury lub wprost z terytorium Związku Radzieckiego także z obcokrajowcami, którzy mają bezpośredni dostęp do najważniejszych tajemnic państwowych i są pod specjalnym nadzorem służb specjalnych przeciwnika. Okoliczność ta wiąże się z faktem, że jeśli cudzoziemiec ma dostęp do najważniejszych tajemnic państwowych, wszelkie legendy jego kontaktów z oficerem wywiadu lub wyjazdów do ZSRR nie będą przekonujące dla służb specjalnych wroga i zawsze będą rozpatrywane w kategorii zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa.

Konsekwencje powyższego mogą obejmować aktywne środki przedsiębrane wobec cudzoziemca, jego werbunek przez służby specjalne w celu dezinformowania radzieckiego wywiadu, przeniesienie do innej pracy lub wprost kompromitacja oficera. Pewnym wyjątkiem w tym zakresie mogą być cudzoziemcy na wysokich stanowiskach urzędowych lub publicznych, którzy są

zobowiązani do utrzymywania kontaktów z przedstawicielami i instytucjami radzieckimi zgodnie z ich obowiązkami funkcyjnymi, mówimy o takich osobach jak członkowie rządów, pracownicy niektórych ministerstw na wysokich stanowiskach, przedstawiciele kręgów biznesowych, którzy utrzymują kontakty z radzieckimi organizacjami handlowymi.

W przypadku, gdy cudzoziemiec ma bezpośredni dostęp do ważnych informacji niejawnych, a jego status służbowy i społeczny nie pozwala mu na utrzymywanie kontaktów z obywatelami i instytucjami radzieckimi, wywiad koncentruje się na nawiązywaniu wyłącznie relacji agenturalnych i dobiera odpowiednie formy i metody pracy już od najwcześniejszych etapów rozpracowania.

Przykładowo, wywiad otrzymał informację, że "Karl", urzędnik jednego z ministerstw kraju zainteresowania, który zajmował się nagrywaniem i powielaniem tajnych dokumentów, był synem emigranta z Rosji, bardzo interesował się Związkiem Radzieckim i nie odmówiłby spotkania z przedstawicielem ZSRR. Wszystko to stwarzało warunki do nawiązania z nim kontaktu i rozwinięcia relacji do poziomu kontaktu poufnego. Jednocześnie wiadomo było, że jest on zobowiązany zgłosić do oficera bezpieczeństwa wszelkie kontakty z obywatelami radzieckimi, a w przypadku zatajenia tego faktu, co mogłoby przecież zostać wykryte przez służby specjalne wroga, groziło mu zwolnienie z pracy. Uzasadnienie i legendowanie kontaktów oficera z "Karlem" było niemożliwe, ponieważ ten ostatni nie miał przekonującego pretekstu do spotkania z obywatelem radzieckim. Oczywiście w tych okolicznościach nie można było liczyć na ustanowienie relacji poufnej. Rezydent podjął decyzję o dokładnym rozpracowaniu "Karla" bez podejmowania z nim osobistego kontaktu, a w przypadku znalezienia podstaw do jego werbunku, złożyć mu bezpośrednią ofertę. W ten sposób został on pozyskany.

X X
X

Powyżej rozważyliśmy warunki, dla których jest możliwe, właściwe lub konieczne wykorzystanie relacji poufnych. Wykazaliśmy, że relacje poufne nie mogą całkowicie zastąpić agentury, ale jednocześnie, w niektórych sytuacjach nie mogą być zastąpione przez agentów. Kontakty poufne, jako środek do osiągnięcia celów wywiadowczych, są wykorzystywane w miejscach, czasie i procesie, gdzie ustanowienie relacji agenturalnej jest niemożliwe lub niepraktyczne z powodów politycznych lub operacyjnych, przynajmniej do czasu, gdy istnieją przeszkody.

Zaangażowanie obcokrajowców w relację poufną jest zwykle wynikiem ukierunkowanego rozwoju operacyjnego z wcześniej zaplanowanym wynikiem końcowym.

W zależności od zadań stojących przed służbą wywiadowczą i jej poszczególnymi jednostkami, sytuacji agenturalno-operacyjnej, oficjalnego stanowiska oraz indywidualnych cech cudzoziemców, już na samym początku rozpraco-

wania ustala się, czy ma być ono prowadzone w celu zawerbowania, czy też jedynie nawiązania relacji poufnej. Jest to szczególnie istotne, ponieważ w zależności od ostatecznego celu dobierane są formy i metody działania wobec cudzoziemca, pozostającego w trakcie procesu rozwojowego.

III. ANGAŻOWANIE CUDZOZIEMCÓW DO WSPÓŁPRACY POUFNEJ

W poprzedniej sekcji nie tylko omówiono warunki niezbędne dla pozyskania i wykorzystania kontaktów poufnych, ale także zwrócono uwagę na pewne wymagania, które musi spełnić cudzoziemiec, który jest kandydatem do określonej formy współpracy. W szczególności zwrócono uwagę na to, że osoby, które mogą zostać zaangażowane przez wywiad do współpracy poufnej, muszą posiadać zdolności wywiadowcze oraz inne obiektywne jak i subiektywne właściwości, które pozwolą liczyć na ich zaangażowanie w zadania wywiadowcze.

1/ Podstawy angażowania cudzoziemców do współpracy poufnej

Jednym z najważniejszych warunków zaangażowania cudzoziemca do współpracy z radzieckim wywiadem w charakterze agenta lub kontaktu poufnego jest istnienie odpowiedniej podstawy werbunkowej.

Podstawa do ustanowienia relacji poufnej z obcokrajowcami, co do zasady, jest taka sama, jak podstawa rekrutacji obcokrajowców do roli agentów. W obu przypadkach wykorzystywane są podstawy ideologiczno-polityczne, materialne i moralno-psychologiczne, a także różne ich kombinacje. Różnica polega głównie na tym, że stopień skuteczności tych podstaw w nawiązywaniu relacji agenturalnej musi być w danych przypadkach znacznie wyższy, z całą pewnością na tyle wysoki, by cudzoziemiec był w stanie, w interesie realizacji zadań wywiadowczych, podjąć ryzyko naruszenia norm prawnych i w pełni oddać się do dyspozycji wywiadu.

Podstawa ideologiczna i polityczna jest najbardziej wiarygodna. W procesie nawiązywania relacji poufnej jest ona wykorzystywana tak samodzielnie jak i w połączeniu z podstawą materialną lub moralną.

Zarówno w rekrutacji agentów, jak i w nawiązywaniu relacji poufnych z cudzoziemcami, podstawa ideologiczno-polityczna nie ogranicza się jedynie do zbieżności stanowisk ideologicznych i politycznych oficera wywiadu i cudzoziemca, ale zakłada także gotowość i chęć cudzoziemca do podejmowania pewnych aktywnych działań w interesie obrony swoich ideologiczno-politycznych przekonań oraz osiągania odpowiednich celów politycznych. Jeżeli jednak, mielibyśmy do czynienia z sytuacją gdy zbieżność poglądów ideologicznych cudzoziemca z tymi, deklarowanymi przez oficera wywiadu, będzie jedynie przypadkowa, lub będziemy mieli do czynienia ledwie z bierną akceptacją dla poglądów ideologicznych i politycznych, bez jasno wyrażonej chęci aktywnego działania na rzecz osiągnięcia określonych celów, przyjąć trzeba, iż poziom jest niewystarczający, a przesłanki do wykorzystania tej podstawy nie zaistnieją.

Podstawa ideologiczna i polityczna wykorzystywana do nawiązania relacji poufnej z cudzoziemcem jest zazwyczaj mniej głęboka niż w przypadku cudzoziemca, który przeznaczony jest do rekrutacji w roli agenta. W tym drugim wypadku, podmiot werbunku musi być potencjalnie zdolny do stosowania metod i środków walki o swoje ideały i cele polityczne, które to działania mogą być uznane za naruszenie prawa jego kraju, pozostając w sprzeczności z formalnym rozumieniem obowiązku obywatelskiego, urzędowego lub partyjnego. Nawiązanie relacji poufnej jest najwłaściwsze, w sytuacji gdy cudzoziemiec dąży do osiągnięcia określonych celów (o charakterze postępowym) i potrzebuje pomocy, wsparcia lub nawet sympatii z naszej strony, ale z tego czy innego powodu nie może zdecydować się na poważne naruszenie norm prawnych lub swoich obowiązków obywatelskich, urzędowych lub partyjnych.

Podstawa ideologiczna i polityczna nie zawsze oznacza, że cudzoziemiec jest nam naprawdę bliski ideologicznie. Aby nawiązać relację poufną na podstawie ideologiczno-politycznej tak naprawdę nie jest konieczne, aby cudzoziemiec podzielał idee marksizmu-leninizmu i był zwolennikiem komunizmu. Służba Wywiadu z powodzeniem wykorzystywała w roli kontaktów poufnych również osoby, których stanowiska polityczne i cele polityczne tylko częściowo lub tymczasowo pokrywały się z interesami politycznymi Związku Radzieckiego.

Wielu cudzoziemców, wyznając ideologię burżuazyjną i mając negatywny stosunek do idei socjalizmu, może jednak aktywnie współpracować z nami w walce o pokój, o niepodległość narodową swojego kraju, w walce z imperializmem i neokolonializmem, w interesie rozładowania napięcia międzynarodowego i rozwoju stosunków politycznych, gospodarczych, naukowych i kulturalnych między krajem obywatelstwa cudzoziemca a ZSRR. Służba wywiadowcza dla realizacji swoich zadań elastycznie wykorzystuje wszystkie dostępne możliwości.

Na przykładzie, jedna z rezydentur KGB na podstawie ideologiczno-politycznej nawiązała relację poufną z ważnym reprezentantem sceny politycznej, który wypowiadał się z pozycji antykomunistycznej, otrzymał on ps. "Lan". Do współpracy przekonał go fakt, że w kontekście gwałtownego pogorszenia stosunków między jego krajem, a sąsiednim państwem, Związek Radziecki wspierał kraj "Lana", podczas gdy Amerykanie bronili interesów drugiej strony. Oficer przekonał "Lana", że przekazując nam informacje o stanowisku jego rządu, treści negocjacji z Amerykanami, ich planach i zamiarach, będzie działał zgodnie ze swoimi interesami i przekonaniem politycznymi. "Lan" współpracował z oficerem wywiadu w roli kontaktu poufnego i kontynuował to po rozwiązaniu konfliktu, czego podstawą była jego ciągła nieufność do polityki USA wobec jego ojczyzny i założenie, że Związek Radziecki nie tylko nie zagraża jej niepodległości, ale także wspiera ją zgodnie z zasadami polityki zagranicznej. Jednocześnie "Lan" nie zmienił swoich burżuazyjnych poglądów i otwarcie powiedział oficerowi o swoim sprzeciwie wobec idei socjalizmu. W tych warunkach oficer nie próbował zmienić świa-

topoglądu "Lana", unikał argumentów w kwestiach ideologicznych, ale nadal wzmacniał antyamerykańskie poglądy, które służyły jako podstawa do współpracy opartej na relacji poufnej.

Podstawa materialna wykorzystywana do nakłonienia obcokrajowców do nawiązania relacji poufnej i dalszej pracy w roli, również jest zasadniczo taka sama jak podstawa materialna wykorzystywana do rekrutacji i pracy z agentami. Jednak stopień interesu finansowego i istotnej zależności materialnej względem oficera a kontaktem poufnym zwykle nie są tak poważne, jak w przypadku agentów współpracujących z wywiadem radzieckim na tej samej podstawie.

Aby cudzoziemiec zgodził się na współpracę agenturalną z wywiadem jest nieodzownym, aby stymulujące efekty bazy materialnej były silniejsze niż czynniki odstrasżające określone przez postawy społeczno-psychologiczne i moralne, a także możliwe sankcje prawne lub inne konsekwencje takiej współpracy. Naturalną konsekwencją jest więc fakt, iż cudzoziemiec musi mieć potrzeby materialne, których niezaspokojenie uważa za poważne zakłócenie jego normalnej aktywności życiowej lub uniemożliwienie realizacji niektórych jego celów życiowych. Interes cudzoziemca w zaspokojeniu jego potrzeb materialnych musi być więc na tyle duży, aby skłonić go do współpracy z wywiadem i realizacji zadań wywiadowczych.

W przeciwieństwie do relacji agenturalnych, materialna podstawa relacji poufnej nie zapewnia, że cudzoziemiec jest wystarczająco przywiązany do służby wywiadowczej i implikuje jedynie względną zależność, w szczególności gdy służba wywiadowcza ma do czynienia z zamożnymi osobami. Korzyści materialne płynące z utrzymywania relacji poufnych są zazwyczaj drugorzędne lub doraźne, a poleganie przez cudzoziemców na tych korzyściach nie może stawiać ich w trudnej, a tym bardziej rozpaczliwej sytuacji. Warto jednak zaznaczyć, że w przypadku budowania relacji na podstawie materialnej względem osób o średnich dochodach, regularne wynagrodzenie pomaga wzmocnić i rozwinąć taką relację.

Różnice w korzystaniu z materialnych podstaw w relacjach opartych na stosunku poufnym, a relacjach agenturalnych wyrażają się w formie materialnych zachęt. Wszelkie nagrody dla kontaktów poufnych są ukryte, na przykład jako prezenty na święta lub okazje rodzinne, jednorazowa pomoc na leczenie lub rekreację, zwrot kosztów gościnności lub wydatków organizacyjnych itp. W wielu przypadkach materialne zachęty do współpracy poufnej są dostarczane nie poprzez nagradzanie kontaktu poufnego wprost, ale poprzez finansowanie reprezentowanej przez niego organizacji lub ugrupowania; o ile leży to w interesie Związku Radzieckiego, nad to w postaci korzystnych dla obcokrajowca umów handlowych, organizowania jego wyjazdów do ZSRR na nasz koszt itp.

Jednocześnie, co do zasady, niedopuszczalne są "bonusy" i "premie", czy to w formie podarunków, czy płatności, mające pełnić rolę wynagrodzenia za wykonane przez kontakt poufny zadania, podobnie niedopuszczalne jest prze-

kazywanie stałego dodatku finansowego. Nagrody dla kontaktów poufnych powinny mieć formę, która nie ujawnia wywiadowczego charakteru współpracy, nie traumatyzuje ego cudzoziemca i nie podważa jego autonomii i niezależności względem środowiska wywiadowczego.

W celu ustanowienia i utrzymania relacji poufnej, podstawa materialna jest wykorzystywana stosunkowo rzadko w czystej postaci i często odgrywa drugorzędną rolę w połączeniu z podstawą ideologiczno-polityczną i moralno-psychologiczną.

Do nawiązania relacji poufnej z cudzoziemcem wykorzystywana jest wreszcie i podstawa moralno-psychologiczna. W takim wypadku, nawiązaniu relacji poufnej mogą sprzyjać (najczęściej w połączeniu z podstawą ideologiczno-polityczną lub materialną) względy przełożonych, karierowiczostwo, niechęć cudzoziemca do przełożonych, osobista przychylność agenta wywiadu itp. Jednocześnie praktycznie wykluczone jest stosowanie groźby kompromitacji, również stosowania presji na podbudowie moralnej i psychologicznej, oraz wszelkich innych środków przymusu, jest tak gdyż współpraca oparta na poufności zakłada całkowitą dobrowolność ze strony cudzoziemca.

Podstawy werbunkowe zidentyfikowane wobec cudzoziemców przeznaczonych do współpracy poufnej nie zawsze występują w gotowej łatwej do zidentyfikowania postaci. Często są one niewystarczająco rozwinięte lub pojawiają się tylko jako prawdopodobne tendencje. Jednym z kluczowych zadań rozwoju operacyjnego cudzoziemca jest rozwijanie i wzmacnianie, a czasem tworzenie wystarczająco wiarygodnych i stabilnych podstaw współpracy, co jest realizowane poprzez wdrażanie odpowiednich kombinacji operacyjnych.

2/ Rodzaje, formy i metody angażowania

Rodzaje, formy i metody angażowania cudzoziemców do współpracy opartej na relacji poufnej w dużej mierze pokrywają się z rodzajami, formami i niektórymi metodami rekrutacji cudzoziemców do roli agentów, ale mają pewne sobie właściwe cechy.

Przekonanie cudzoziemców do współpracy poufnej, podobnie jak werbunek agentów, może odbywać się zarówno pod własną (radziecką) flagą, jak i pod inną. Nawiązując relacje poufne pod flagą radziecką, oficer wywiadu działając z rezydentury legalnej, co do zasady, nie ujawnia cudzoziemcowi swojej przynależności resortowej, a zatem działa pod legendą jako pracownik lub w imieniu jednej z oficjalnych organizacji społecznych niezwiązanych z agencjami bezpieczeństwa państwa. Obca flaga ma zastosowanie wobec kontaktów poufnych, nawiązywanych przez pracowników wywiadu operujących z pozycji nielegalnych. Względy bezpieczeństwa mogą uniemożliwiać oficerowi występowanie przed obcokrajowcem pod radziecką flagą, dzieje się tak wtedy gdy nie istnieje możliwość wiarygodnego wytłumaczenia kontaktów obcokrajowca z przedstawicielem radzieckim.

Ustanowienie względem obcokrajowca relacji poufnej, podobnie jak ma to miejsce w przypadku werbunku agentów, może odbywać się w formie stopniowego wciągania do współpracy, jak i w formie bezpośredniej oferty.

Stopniowe angażowanie, zwłaszcza w przypadku osób na stanowiskach, jest praktyką znacznie częstszą w przypadku realizacji z pozycji rezydentury legalnej. Polega ona na mniej lub bardziej długotrwałym kontakcie z obcokrajowcem w celu jego zbadania, zweryfikowania, utworzenia lub wzmocnienia jego podstawy werbunkowej, właściwej dla współpracy poufnej, stopniowo angażując go do co raz bardziej złożonych zadań wywiadowczych. Cudzoziemiec, który jest przedmiotem rozpracowania operacyjnego nie zauważa wcale lub początkowo nie orientuje się jak wygląda jakościowy wymiar jego relacji z oficerem, w ten sposób niezauważenie przyzwyczajają się do istnienia relacji poufnej.

W niektórych przypadkach, gdy w toku stopniowego angażowania cudzoziemiec zaczyna już wykonywać zadania wywiadowcze, można przeprowadzić z nim rozmowę, podczas której ustalony zostanie możliwy poziom jego zaangażowania, przywołane będą wyniki jego współpracy, zaznaczona zostanie wzajemna użyteczność, przeanalizowane będą błędy i niedociągnięcia, określone zostaną kierunki dalszych działań, uzgodniona zostanie legenda, wreszcie przekazane będą instrukcje i szkolenia dotyczące rzemiosła operacyjnego i tak dalej³. Tego rodzaju rozmowa jest przydatna dla utrwalenia relacji poufnej, aktywnego wpływania na proces oraz na jego dalszy rozwój.

Rozmowa taka nie jest jednak obowiązkowa w każdym przypadku. Niekiedy korzystniejsze może być zachowanie pewnej dozy tajemnicy co do istoty faktycznych relacji pomiędzy oficerem wywiadu a cudzoziemcem, aby nie traumatyzować go, nie wzbudzać w nim niepokoju, poczucia nieufności itp.

Zaangażowanie cudzoziemców w relację poufną zrealizowane w formie bezpośredniej oferty jest stosowane, gdy możliwe jest zbadanie cudzoziemca bez nawiązywania z nim osobistego kontaktu i gdy w wyniku tego badania ujawni się wystarczająco skuteczna podstawa do współpracy i rozpoznane jest zainteresowanie cudzoziemca utrzymaniem poufnych stosunków z przedstawicielem radzieckim.

Ta forma jest najczęściej stosowana podczas pracy z cudzoziemcami na terytorium Związku Radzieckiego, co tłumaczy się, z jednej strony, wystarczającymi możliwościami zbadania cudzoziemca za pomocą środków agenturalnych i operacyjno-technicznych bez wchodzenia z nim w kontakt operacyjny, a z drugiej strony, ograniczonym czasem na zaangażowanie cudzoziemca w stopniowe zbudowanie relacji poufnej. Bezpośrednia oferta pozwala już na wstępie uzgodnić legendę kontaktu, wprowadzić pewne elementy konspiracji

³ Prowadzenie takich rozmów w przypadku pracy jednostek zajmujących się współpracą wywiadowczą z terytorium ZSRR jest elementem systematycznej praktyki. / przypis oryginalny.

w organizacji spotkań, a tym samym ograniczyć niebezpieczeństwo rozszyfrowania istoty relacji między oficerem wywiadu a cudzoziemcem.

Zaangażowanie cudzoziemca w formie oferty bezpośredniej nie oznacza, że porozumienie o poufnej współpracy musi zostać osiągnięte już na pierwszym spotkaniu, możliwe jest kilka spotkań wstępnych w celu podwójnego sprawdzenia i wyjaśnienia wcześniej uzyskanych informacji o cudzoziemcu, a także w celu ustalenia niezbędnego wzajemnego zrozumienia między oficerem wywiadu a cudzoziemcem i opanowaniu jego nieufności. W każdych jednak okolicznościach istotą zaangażowania cudzoziemca w relację poufną poprzez formę bezpośredniej oferty jest jakościowa zmiana relacji między cudzoziemcem a oficerem wywiadu.

W takim przypadku praktyczne zaangażowanie cudzoziemca we współpracę wywiadowczą i w wykonywanie zadań wywiadowczych, następuje po zawarciu formalnego porozumienia w tym zakresie, a rozmowa z cudzoziemcem nie utrwała faktycznie podjętej współpracy, a jedynie wyznacza początek jej rozwoju.

Powtórzmy, bezpośrednia oferta poufnej współpracy jest najczęściej wykorzystywana w pracy z cudzoziemcami na terytorium ZSRR, gdy cudzoziemiec jest wystarczająco zbadany, ale organizacja nie ma czasu na stopniowe przeciąganie go do współpracy.

Przykładowo, zagraniczny naukowiec ps. "Mur", który przybył do naszego kraju na miesiąc poprzez kanał wymiany naukowej, był rozwijany na terytorium ZSRR. W tym okresie udało się zebrać dane, które wykazały, że "Mur" był poważnie zainteresowany utrzymaniem kontaktów z radzieckimi instytucjami badawczymi i że jego kariera naukowa w dużej mierze zależała od rozwoju tych kontaktów. Wykorzystując tę okoliczność, jeszcze przed wyjazdem "Mura" z ZSRR podjęto decyzję o przeprowadzeniu z nim rozmowy na temat poufnej współpracy, która miałaby polegać na otrzymywaniu od niego niejawnych materiałów dotyczących niektórych zagadnień interesujących służby wywiadowcze.

Po nawiązaniu kontaktu z "Murem" oficer wywiadu, pod odpowiednim pretekstem, poprosił go o przekazanie poufnych informacji. "Mur" zgodził się, obiecując zebrać potrzebne nam dane do czasu następnej wizyty w ZSRR. Na spotkaniu osiągnięto porozumienie o współpracy z "Murem", ale nie zostało ono odpowiednio skonsolidowane, a "Mur" nie został sklasyfikowany w roli kontaktu poufnego. Dopiero po serii kolejnych spotkań z "Murem" podczas jego wizyt w ZSRR uzyskano od niego niezbędne informacje i nawiązano współpracę poufną.

Jeśli chodzi o metody wpływania na cudzoziemca w celu nawiązania stosunku poufnego, mają one wiele wspólnego z metodami wpływania na cudzoziemca w celu werbunku agenturalnego, za wyjątkiem jednak stosowania przymusu, ponieważ, jak już wskazano, nawiązanie relacji poufnej z cudzoziemcem zakłada pełną dobrowolność ze strony cudzoziemca.

Właśnie dlatego w procesie pozyskiwania cudzoziemca do współpracy poufnej, stosowana jest wyłącznie metoda perswazji, główny nacisk kładzie się na rozwój świadomego zainteresowania cudzoziemca poufną współpracą, wykształcenie u niego przekonania, że współpraca ta jest korzystna dla obu stron i nie jest sprzeczna z interesami cywilnymi, urzędowymi, partyjnymi lub politycznymi cudzoziemca i nie zagraża jego bezpieczeństwu, o ile spełnione są określone warunki zapewniające zachowanie w tajemnicy istoty tego stosunku.

Niemożliwość zastosowania przymusu w celu doprowadzenia cudzoziemca do relacji poufnej nie oznacza jednak, że metoda ta nie może być do pewnego stopnia wykorzystywana w procesie pracy z relacją opartą na poufności, zwłaszcza gdy relacja ta stała się już faktem, a cudzoziemiec zaczął czerpać z niej realne korzyści dla siebie. Wywiad w takiej sytuacji może być w stanie połączyć perswazję z pewnymi elementami przymusu, aby wywrzeć presję na cudzoziemcu, na przykład grożąc zakończeniem współpracy, jeśli cudzoziemiec jest nią naprawdę zainteresowany, lub osłabieniem wsparcia politycznego lub materialnego. Jednak presja ta powinna być zawsze dyskretna, zawoalowana i może odgrywać jedynie drugorzędną rolę w stosunku do perswazji.

Przykładowo, rezydentura KGB była w kontakcie ze źródłem ps. "Nick", który stał na czele antyamerykańskiej grupy politycznej. Aby wzmocnić działalność grupy, zapewniliśmy jej wsparcie finansowe. Oficer wywiadu wykorzystał to, aby przezwyciężyć pewne wahania "Nicka" jakie miał on względem współpracy poufnej, ostatecznie aktywizując go w interesie wywiadu. Przed przekazaniem "Nickowi" sumy potrzebnej na wsparcie kierowanej przez niego grupy, oficer wywiadu wypytywał szczegółowo o jej plany i zamiary, informacje dostępne "Nickowi" na temat amerykańskich działań w kraju objętym wywiadem itd. Gdy informacje stawały się zbyt ogólne, oficer wywiadu dawał "Nickowi" do zrozumienia, że trudno będzie udowodnić Moskwie konieczność wspierania kierowanej przez niego grupy, ponieważ z jego raportów nie wynikało, by posiadała ona jakiegokolwiek godne uwagi informacje o działaniach Amerykanów, a tym samym jakiegokolwiek potencjał osłabienia ich pozycji w kraju. Działanie to nie zraziło "Nicka" a przeciwnie, zwiększyło jego aktywność w kierunku korzystnym dla wywiadu.

Pewien oficer, funkcjonariusz jednego z centralnych wydziałów Biura Wywiadu, utrzymywał relacje poufne z zachodnioeuropejskim biznesmenem ps. "Pedro", który regularnie podróżował do Związku Radzieckiego, aby zawierać umowy z radzieckimi organizacjami handlu zagranicznego. "Pedro" przekazywał pewne informacje polityczne, a także był wykorzystywany do pozyskiwania konkretnych próbek i modeli dla wywiadu naukowego i technicznego. Z początku "Pedro" miał poważne trudności w prowadzeniu interesów z radzieckimi organizacjami handlu zagranicznego i oficer wywiadu musiał często mu pomagać, co zostało wykorzystane do zachęcenia "Pedro" do prowadzenia interesów wywiadowczych. Z czasem jednak pozycja "Pedra" stała się na tyle silna, że był on w stanie samodzielnie realizować swoje cele i nie

potrzebował już pomocnika, którego rolę pełnił oficer wywiadu. Oczywiście miało to negatywny wpływ na realizację jego zadań wywiadowczych.

W związku z tym podjęto decyzję o uzgodnieniu z Ministerstwem Handlu Zagranicznego ZSRR odmowy zawarcia szeregu umów, jakie chciał zrealizować "Pedro" i opóźnienia negocjacji z nim w sprawie innych umów. W ten sposób "Pedro" został zmuszony znów poprosić o pomoc. Oficer współczuł "Pedro" sytuacji w jakiej się znalazł, obiecał jednak że postara się udzielić mu niezbędnej pomocy, jednocześnie jednak zwrócił mu uwagę, że nie spełnił niektórych próśb wywiadu. Zrobiono to rzecz jasna niezwykle taktownie, niejako bez związku z trudnościami w jakich "Pedro" się znalazł. A jednak to połączenie przyniosło pożądany efekt. "Pedro" stał się bardziej aktywny w swoich zadaniach, a wywiad nadal uważnie obserwował jego negocjacje z naszymi zagranicznymi organizacjami handlowymi i w razie potrzeby spowalniał ich rozwój.

3/ Wybrane właściwości rozwoju pracy z cudzoziemcem sprzyjające ustaleniu relacji poufnej.

Proces pozyskiwania cudzoziemca do relacji poufnej, na odpowiednim etapie rozwoju relacji (to jest w momencie, gdy relacja z cudzoziemcem zbliża się do poziomu relacji poufnej), zasadniczo nie różni się od procesu pozyskania cudzoziemca do relacji agenturalnej. Z tym zastrzeżeniem, że przy nawiązywaniu relacji opartej na współpracy poufnej poszczególne elementy kontaktów i działań niejawnych wprowadzane są ostrożniej i w bardzo ograniczony sposób, mniejszą wagę przywiązuje się do pozyskiwania materiałów potwierdzających, wszystko po to by nie zaalarmować cudzoziemca, nad to same działania i motywy oficera wywiadu są na wszystkich etapach rozwoju dużo dokładniej legendowane.

Rozpracowując cudzoziemca w celu pozyskania go do współpracy w ramach relacji poufnej, oficer wywiadu nie może ograniczać się do dwustronnego kontaktu z nim i polegać wyłącznie na swoich osobistych wrażeniach na jego temat. W procesie pozyskiwania cudzoziemca do współpracy poufnej (podobnie jak w procesie rozpracowania werbunkowego) szeroko wykorzystuje się wszystkie możliwości, jakimi dysponuje rezydentura i organy wywiadowcze, w tym agentów i inne kontakty poufne, oficerów oraz ich kontakty, w tym zasoby i źródła wywiadów innych krajów radzieckich, możliwości pozostałych pracowników rezydentury lub terytorialnych organów KGB, czy możliwości jakimi dysponuje Biuro Centralne aparatu wywiadowczego.

To właśnie skoncentrowanie i wykorzystanie wszystkich sił i możliwości wywiadu na zadaniu, jakim jest nawiązanie współpracy z obcokrajowcem celem ustanowienia relacji poufnej, zapewnia najlepsze rezultaty, to jest: pozwala zebrać pełniejsze dane i charakterystyki obiektu operacyjnego rozpracowania, wywrzeć na niego pożądany przez wywiad wpływ, stworzyć korzystniejsze warunki do nawiązania z nim osobistego kontaktu przez oficera

wywiadu, kontrolować jego zachowanie na różnych etapach rozpracowania, prowadzić działania weryfikacyjne itp.

Jak wielokrotnie zaznaczaliśmy, kontakt poufny faktycznie pozostaje niezależny od wywiadu, jego powiązania są wystarczająco słabe i niewyraźne, nad to nie podlega on dyscyplinie wywiadowczej. Powyższe nie zwalnia oficera wywiadu z konieczności podjęcia działań w celu stworzenia przynajmniej tymczasowej lub względnej zależności cudzoziemca od siebie, uzyskania od niego materiałów zabezpieczających, kontroli sprawdzającej, upewnienia się, że cudzoziemiec wypełnia swoje zadania i zobowiązania jakie ma wobec instytucji przykrywkowej.

W ramach relacji poufnej oficer wywiadu nie podejmuje żadnych działań prowadzących do ukrywania relacji kontaktu z instytucją przykryciową, nie wpływa na jego przydziały, ani nie podejmuje działań celem podporządkowania go dyscyplinie wywiadowczej, tak jak miałyby to miejsce w przypadku relacji agenturalnej. Jednak już samo przekazywanie przez cudzoziemca pisemnych raportów, a tym bardziej dokumentów, daje przyczynek, na bazie którego cudzoziemiec nabiera przekonania, że takie działanie jest nie tylko możliwe, ale też bezpieczne. Stopniowo przyzwyczajają się go do postrzegania tych czynów jako zdarzeń normalnych, a nie nadzwyczajnych, co w konsekwencji prowadzi do pełniejszego wykorzystania jego możliwości wywiadowczych.

Jednocześnie jednak oficer wywiadu w procesie werbowania cudzoziemca do współpracy poufnej nie może przesadnie polegać na tego rodzaju sprawdzaniach i wykazywać nadmiernej aktywności w tym obszarze, za wyjątkiem sytuacji, kiedy cudzoziemiec nie jest zainteresowany podtrzymaniem współpracy, brakuje mu przekonania o jej celowości lub traktuje ją z niechęcią, lub z nadmierną ostrożnością. Poufną współpracę zapewniają nie tyle same przydziały i zadania, co wiara cudzoziemca w przydatność tej współpracy dla niego osobiście, dla jego rządu, partii itd. Dlatego główny akcent w trakcie pozyskiwania obcokrajowca należy położyć na przekonanie go o wzajemnej użyteczności jego współpracy z oficerem wywiadu (i sowiecką instytucją, której oficer wywiadu używa jako przykrywki) oraz o niemożności osiągnięcia przez niego pewnych celów bez pomocy i wsparcia z naszej strony.

X
X X

Cudzoziemiec, który został rozpracowany, zweryfikowany i włączony do poufnej współpracy, zostaje zatwierdzony w roli kontaktu poufnego. Prawo do takiego zatwierdzania przysługuje funkcjonariuszom upoważnionym do zatwierdzania i nadawania statusu źródłom.

Aby cudzoziemiec mógł zostać zatwierdzony jako kontakt poufny, kierownik jednostki wywiadowczej przedkłada odpowiedniemu funkcjonariuszowi swój raport wraz z opracowaniem analitycznym zawierającym dane o roz-

pracowywanym cudzoziemcu i przedstawiającym charakter relacji wywiadowczej z nim nawiązanej.

Podobnie jak w przypadku agentów, tak w przypadku kontaktów poufnych, zakładana jestteczka operacyjnego rozpracowania orazteczka osobowa, w której znajdują się wszelkie materiały dotyczące cudzoziemca i prowadzonych wobec niego działań, plany jego wykorzystania i wyniki okresowych kontroli, sprawozdania ze spotkań z nim oraz inne dokumenty. Nawiązanie relacji poufnej z cudzoziemcem jest traktowane jako wynik operacyjny i aktywność operacyjna odpowiedniej i przeznaczonej do tego jednostki wywiadu.

IV. ZASADY I METODY PRACY Z KONTAKTAMI POUFNYMI

Podstawowe zasady zarządzania kontaktami poufnymi mają wiele wspólnego z zasadami zarządzania agentami. Reguły kontroli nad agentami, takie jak podstawa ideologiczna uczciwość, zakonspirowanie, oddanie, planowa regularność, dostosowanie pracy, zindywidualizowane podejście i systemowe badanie w ramach weryfikacji, znajdują swoje zastosowanie także w ramach zarządzania kontaktami poufnymi.

Istnieją jednak specyficzne cechy form i metod zarządzania kontaktami poufnymi, które wynikają z faktu, że w relacji poufnej cudzoziemiec zachowuje autonomię i niezależność od wywiadu, nie podlega dyscyplinie wywiadowczej, zaś w swoich działaniach i zachowaniach kieruje się normami prawnymi i moralnymi obowiązującymi w kraju, którego jest obywatelem, a nad to swoimi interesami służbowymi, partyjnymi, biznesowymi lub naukowymi. Właściwości te wpływają na metody pozyskiwania informacji i prowadzenia aktywnych działań w ramach kontaktów poufnych, sposoby ustanowienia poufnej współpracy, organizację i przebieg spotkań z kontaktami poufnymi oraz zachowanie oficera wywiadu względem tego rodzaju źródeł, w szczególności w związku z koniecznością ukrycia jego prawdziwej przynależności agencji itp.

1/ Wpływ specyficznych właściwości relacji poufnych na formy i metody pozyskiwania informacji oraz wyznaczania zadań źródłom klasyfikowanym jako kontakty poufne.

Jedną z cech kontaktów poufnych jest to, że w przeciwieństwie do agentów mają oni tendencję do świadomego ograniczania wykorzystania swoich możliwości wywiadowczych. Zazwyczaj nie przekazują wszystkich dostępnych im informacji i zgadzają się podejmować tylko te aktywne działania, które są zbieżne z ich własnymi interesami. Starają się zachowywać w granicach norm prawnych, moralnych i innych oraz zgodnie z własnymi interesami.

Kontakt poufny może celowo ukrywać przed oficerem niektóre z najbardziej tajnych i szczególnie ważnych informacji, szczególnie interesujących wywiadowczo, dostępnych ściśle ograniczonemu kręgowi osób. Może także informować o poszczególnych faktach i zjawiskach w formie ogólnej, bez precyzowania szczegółów, co miałoby pozwolić mu zachować pozory wypełniania obowiązków obywatelskich, służbowych i partyjnych.

Na przykładzie, oficer wywiadu naszej rezydentury utrzymuje stosunki poufne z członkiem rządu kraju objętego wywiadem, zarejestrowanym jako "Pierre". "Pierre" jest źródłem informacji w temacie polityki i osobą, za pośrednictwem której wywierany jest na kręgi rządowe korzystny dla Związku Ra-

dzieckiego wpływ. "Pierre" zazwyczaj przekazuje ważne poufne informacje w zakresie polityki, jednakże unika ujawniania decyzji podejmowanych na zamkniętych posiedzeniach rządu, ewentualnie relacjonuje treść tych spotkań bardzo ogólnie. Tak naprawdę decyzje podejmowane w trakcie takich spotkań często mają charakter mniej poufny niż inne kwestie, które dostarcza "Pierre". Źródło uzasadnia swoją postawę tym, że nie jest upoważniony do ujawniania treści spraw omawianych w ramach zamkniętych posiedzeń rządu. Jednocześnie, w zakresie innych poufnych informacji, jakie posiada, uważa on, że może nimi dysponować zgodnie z własnym uznaniem, ponieważ z prawnego punktu widzenia trudno rozgraniczyć, które z nich może, a które nie, przedstawić przedstawicielom Związku Radzieckiego.

W przeciwieństwie do źródła agenturalnego, kontakt poufny nie może pozwolić sobie na ignorowanie interesów obiektu, z którym związana jest jego oficjalna i społeczna pozycja, dobrobyt materialny, działalność naukowa itp.

Generalnie relacja z kontaktem poufnym wykazuje dwie tendencje, z jednej strony jeśli współpraca z oficerem wywiadu będzie niosła negatywne konsekwencje dla danego źródła będzie ono dążyć do ograniczenia swojego zaangażowania we współpracę, z drugiej jednak podejmować będzie zabiegi prowadzące do tego aby współpraca z przedstawicielem instytucji radzieckiej niosła pewne korzyści dla samego źródła, czy to poprzez zapewnienie wsparcia politycznego, moralnego, czy wreszcie materialnego, które miałyby być pozyskane ze strony Związku Radzieckiego. Z tego względu przy rozpracowywaniu obiektów będących w zainteresowaniu wywiadu, kontakty poufne mogą pełnić jedynie rolę pomocniczą i nie są w stanie zastąpić penetracji agenturalnej.

Przykładowo, kontakt poufny "Rem", czołowy oficjel instytutu badawczego, systematycznie przekazywał poufne informacje na temat problemów naukowo technicznych. Unikał jednak poruszania kwestii, którymi zajmował się instytut badawczy, w którym pracował. Postawa "Rema" wynikała z obawy, że jego osiągnięcia naukowe mogą zostać wykorzystane przez tożsame instytucje radzieckie, a on sam straci pierwszeństwo na odcinku badawczym, na którym notował swoje odkrycia. W rezultacie, pomimo niewątpliwej wartości "Rema" jako kontaktu poufnego, pogłębione rozpracowanie obiektu w którym pracował okazało się niemożliwe lub w najlepszym wypadku mogło przynieść mizerne efekty.

Często jest tak, że kontakt poufny przekazuje oficerowi wywiadu jedynie tajemnice dotyczące innych podmiotów, dla przykładu takie jak informacje o krajach trzecich, zwłaszcza tych wrogich jego własnemu krajowi, o jego przeciwnikach politycznych w kraju lub w partii itp. Jednocześnie z reguły kontakt poufny donosi głównie o własnych działaniach, o swojej pozycji w ugrupowaniu politycznym, o informacjach i działaniach, które są korzystne dla rządu kraju objętego wywiadem, pod warunkiem jednak, że nie postawi go to w negatywnym świetle w oczach pracowników instytucji radzieckich. Z tego powodu informacje pochodzące od kontaktów poufnych czasami mogą być

stronnicze i pozbawione obiektywizmu, co należy wziąć pod uwagę przy ich przetwarzaniu.

Na przykład, rezydentura KGB utrzymuje relacje poufne z przedstawicielem opozycji w jednej z partii politycznych, ps. "Sem". Nie zgadzając się z polityką kierownictwa partii, "Sem" szczegółowo informuje nasz wywiad o wszystkich planach, zamiarach i zakulisowych działaniach kierownictwa, ostro charakteryzuje jego poszczególnych przedstawicieli, zwraca uwagę na te elementy w działalności kierownictwa partii, które mają orientację antyradziecką. Jednocześnie jednak "Sem" stara się przedstawić kierowane przez siebie ugrupowanie wewnątrzpartyjne jako lojalne wobec Związku Radzieckiego i opowiadające się za rozwojem stosunków z ZSRR, jest tak, mimo że powszechnie wiadomo, że co do zasady jest nacjonalistą. Dlatego rezydentura aktywnie wykorzystuje informacje na temat oficjalnego kierownictwa partii, które dostarcza, "Sem", traktując je jako wiarygodne, chociaż zawierają one elementy w pewnym stopniu zniekształcone. Jednocześnie informacje o ugrupowaniu opozycyjnym kierowanym przez "Sema" nie są praktycznie wykorzystywane.

Oczywiście w pracy z kontaktem poufnym podobnie jak w pracy z agentem, oficer wywiadu dąży do rozszerzenia zakresu współpracy, do pełniejszego wykorzystania jego możliwości wywiadowczych. Nie ma jednak wystarczających środków wpływu, ponieważ cudzoziemiec zachowuje względną niezależność od służby wywiadowczej i nie uważa się za zobowiązanego do wypełnienia przydzielonych zadań. Ponadto, pracując z kontaktem poufnym, oficer wywiadu musi ograniczyć się w wyborze zadań, a także form i metod oddziaływania na cudzoziemca, tak aby ten nie rozszyfrował jego przynależności do służby wywiadu. Działania oficera wywiadu bez uwzględnienia tego faktu mogą prowadzić do naruszenia relacji poufnej, odmowy przez cudzoziemca dalszego kontaktu oficerem, a tym samym mogą okazać się szkodliwe dla służby.

Biorąc pod uwagę cechy kontaktu poufnego omówione powyżej, jasnym staje się, że nie można polegać wyłącznie na nich, chcąc zapewnić systematyczne i udokumentowane informacje lub kompleksowe omówienie kwestii wywiadowczych realizowane w formie pisemnych raportów. Kontakty poufne przekazują dokumenty tylko wtedy, kiedy mogą wyciągnąć korzyść z tego, że zapoznali oficera wywiadu z określonym materiałem. Informacje pisemne otrzymane od kontaktów poufnych dotyczą zazwyczaj jednej strony zagadnienia, bez negatywnego wpływu na interesy ugrupowania politycznego reprezentowanego przez kontakt poufny lub też zawierają jedynie ogólne informacje, które wymagają wyjaśnienia w trakcie rozmowy.

Jeśli więc jesteśmy ograniczeni wyłącznie do dokumentów lub sprawozdań przekazywanych przez kontakt poufny, wykorzystanie ich potencjału informacyjnego będzie minimalne. Znacznie szersze i konkretne informacje od kontaktów poufnych można uzyskać tylko podczas spotkań twarzą w twarz, w trakcie szczegółowych rozmów i aktywnej dyskusji na tematy będące przedmiotem zainteresowania wywiadu. W takim przypadku oficer wywiadu musi być erudyta, zdolnym do skierowania rozmowy na właściwy temat i tak

pokierować rozmową, aby skonkretyzować pewne wypowiedzi cudzoziemca, potwierdzając je odpowiednimi faktami, liczbami i argumentami, ustalając źródła informacji itp.

W tym celu oficer wywiadu w taktowny sposób zadaje dodatkowe pytania, wyraża wątpliwości co do wiarygodności niektórych punktów lub ubolewa nad brakiem pewnych szczegółów, które dewaluuują informacje. W trakcie rozmowy oficer wywiadu w pełni wykorzystuje cechy osobiste cudzoziemca, np. jego ambicję, ego, chępliwość, zazdrość, podatność na pochlebstwa i komplementy itp.

Każdorazowe przeprowadzenie rozmowy z kontaktem poufnym wymaga starannego przygotowania wcześniej ustalonego planu, uwzględniającego indywidualne cechy obcokrajowca, jego prawdopodobne stanowisko wobec interesujących wywiad problemów, przekonującą legendę dotyczącą zainteresowania wywiadowcy tymi problemami, znajomość sytuacji agenturalno-operacyjnej w chwili spotkania itp. Ponadto, oficer wywiadu musi być wyczulony na wszelkie nieprzewidziane okoliczności pojawiające się w trakcie rozmowy z kontaktem poufnym, śmiało wprowadzać niezbędne korekty do planu, wykazując przy tym kreatywność, inicjatywę elastyczność i pewność siebie w obliczu pojawiających się trudności.

Doświadczony oficer wywiadu, w trakcie rozmowy z kontaktem poufnym, mentalnie kompiluje i analizuje pozyskiwane informacje pod kątem ich zgodności z obszarem zainteresowania wywiadu, następnie koncentruje swoje wysiłki na wyjaśnieniu brakujących, niekompletnie ujawnionych, niewystarczająco konkretnych lub słabo uzasadnionych szczegółów dzięki temu jasno określi, czego wciąż mu brakuje w informacjach otrzymanych od cudzoziemca, co należy jeszcze dookreślić, aby informacja wywiadowcza była konkretna, przekonująca i pełna. Mistrzowskie opanowanie sztuki prowadzenia rozmów z kontaktami poufnymi pozwala na pełniejsze wykorzystanie ich możliwości wywiadowczych, wychodząc daleko poza granice współpracy opartej na zaufaniu, którą cudzoziemiec świadomie lub nieświadomie stara się nawiązać.

W pracy z kontaktami poufnymi ważna jest treść i forma przydzielonych zadań wywiadowczych. Pod względem treści zadania wywiadowcze przeznaczone dla kontaktów poufnych powinny przynajmniej zewnętrznie odpowiadać pozycjom ideologicznym i politycznym, oraz interesom i celom danego cudzoziemca, uwzględniać jego stosunek do różnych spolaryzowanych kwestii, organizacji politycznych, grup oraz poszczególnych podmiotów państwowych i politycznych. Oficer wywiadu musi jasno zdawać sobie sprawę z tego, że kontakt poufny nie może wykonywać zadań, które nie odpowiadają jego pozycji, interesom, celom itp. Co więcej, przydzielanie zadań bez uwzględnienia tych czynników może zakłócić relację poufną, doprowadzając do jej zerwania.

Na przykładzie, kontakt poufny, kryptonim "Tor", był z powodzeniem wykorzystywany przez rezydenturę do pozyskiwania informacji na temat działań

prochińskich elementów w kraju objętym wywiadem. Jednak operator, próbując wykorzystać bliskość "Tora" względem prezydenta kraju, zaczął zbyt otwarcie wyrażać swoje zainteresowanie negatywnymi aspektami aktywności prezydenta, w szczególności w zakresie wewnątrz krajowych kwestii politycznych. Co więcej, oficer nie zdawał sobie sprawy, że "Tor" uważał prezydenta za swojego patrona i liczył na jego wsparcie w awansie. Zainteresowanie oficera wywiadu działaniami prezydenta najpierw zaalarmowało "Tora", a następnie skłoniło go do poinformowania prezydenta, iż jest obiektem zainteresowania. Poufne stosunki z "Torem" zostały zakłócone, a dalsza z nim praca musiała zostać zaniechana.

Przydzielając zadania, oficer wywiadu musi mieć pewność, że kontakt poufny podejmie je świadomie, z zaangażowaniem i z własnej inicjatywy. W tym celu konieczne jest, aby biorąc pod uwagę ideologiczne i polityczne postawy i interesy cudzoziemca, wyjaśnić mu istotę i znaczenie problemów związanych z realizacją zadania, celów, do których dąży zadanie, przekonanie go, że realizacja każdego zadania bezpośrednio lub pośrednio odpowiada jego interesom, a w każdym razie nie jest z nimi sprzeczna.

Co do formy, zadania wywiadowcze przeznaczone dla kontaktów poufnych, zwłaszcza państwowych, politycznych i innych prominentnych osób, nie mogą mieć charakteru poleceń, ultimatum, lub czegoś nieodwołalnego. Powinny być przekazywane cudzoziemcowi w formie prośby, życzenia, uprzejmej rekomendacji. Forma zadań nie powinna traumatyzować ego cudzoziemca, sprowadzać go do poziomu "drobnego agenta", kwestionować jego samowystarczalność i niezależność. Jednocześnie zadania nie powinny być dawane mimochodem, niejako przy okazji. W takim przypadku cudzoziemiec może nie zwrócić należytej uwagi na zadanie i nie nadać mu znaczenia, co nieuchronnie wpłynie na jakość jego wykonania.

Podczas kolejnego spotkania oficer wywiadu ma obowiązek zapytać cudzoziemca o realizację wcześniej przekazanego zadania, a jeśli nie zostało ono zrealizowane, zapytać o powody jego realizacji i wyrazić żal lub rozczarowanie. Czasami warto podkreślić, że wyjaśnienie pytań postawionych w zadaniu ma ogromne znaczenie w odpowiednich kręgach w Związku Radzieckim i że będą bardzo rozczarowani, jeśli nie otrzymają oczekiwanej odpowiedzi. Wskazane jest również zwrócenie uwagi cudzoziemca na fakt, że w wyniku niewykonania przez niego zadania wyrządzono szkodę ogólnemu interesowi lub własnym interesom cudzoziemca. Wszystko to należy zrobić w sposób taktowny, aby nie urazić cudzoziemca, ale jednocześnie wystarczająco stanowczy i przekonujący. W ten sposób oficer wywiadu musi stale pracować nad wykształceniem w kontakcie poufnym bardziej odpowiedzialnego podejścia do realizacji zadań wywiadowczych, niezależnie od tego, czy mają one formę prośby, życzenia, zalecenia itp.

2/ Zapewnienie bezpieczeństwa spotkania wywiadowczego z kontaktem poufnym.

Jednym z najważniejszych i najtrudniejszych problemów w procesie pracy z kontaktami poufnymi jest zapewnienie bezpieczeństwa kontaktu oficera wywiadu z obcokrajowcem. W relacji opartej na poufności (w odróżnieniu od relacji agenturalnej) nie jest możliwe tak w ograniczonym, jak i rozszerzonym stopniu stosowanie konspiracyjnych form i metod pracy charakterystycznych dla wywiadu. Dlatego też należy przyjąć, że relacja z kontaktem poufnym, będąc de facto tajną, charakteryzuje się jednocześnie legalnością i niedostateczną konspiracją spotkań oficera wywiadu z obcokrajowcem.

Poufnymi można nazwać tylko takie relacje, których treść jest tajna i ukrywana przed otoczeniem nie tylko przez oficera wywiadu, ale także przez cudzoziemca. Jednakże, ukrywając istotę relacji z oficerem wywiadu i treść rozmów z nim, kontakty poufne nie zawsze uważają za konieczne utrzymywanie w tajemnicy przed swoim otoczeniem samego faktu kontaktu z przedstawicielem radzieckim i w wielu przypadkach nie uważają za konieczne stosowania konspiracyjnych form komunikacji.

Niekiedy niechęć kontaktu poufnego do ukrywania kontaktów z przedstawicielem instytucji radzieckiej można tłumaczyć niepewnością co do wiarygodności niektórych form i metod pracy konspiracyjnej; brakiem wiedzy o działalności służb specjalnych; przecenianiem "swobód" konstytucyjnych lub swojej nietykalności ze względu na zajmowane stanowisko służbowe itp. Ponadto w wielu relacjach o poufnym charakterze, kontakt ma na względzie to, że stosowanie konspiracyjnych form i metod pracy może samo w sobie zostać uznane przez władze kraju za przestępstwo i sklasyfikowane jako szpiegostwo, nawet jeśli współpraca wywiadowcza cudzoziemca nie szkodzi państwu obywatelstwa lub innemu państwu, które jest celem wywiadu.

Często kontakt poufny w ogóle nie zastanawia się nad kwestią konspiracji swoich kontaktów z przedstawicielem radzieckiej instytucji lub nie widzi powodu, aby to robić. Sytuację tę można wyjaśnić faktem, że kontakty oficera wywiadu ze źródłem poufnym nie mogą być formalnie zakwalifikowane jako praca wywiadowcza, czy szpiegostwo i nie różnią się co do zasady i formy od zwykłej działalności dyplomatycznej, politycznej, społecznej lub handlowej. Cudzoziemiec często traktuje współpracę z przedstawicielem instytucji radzieckiej za kontynuację swojej oficjalnej działalności państwowej, politycznej, społecznej, handlowej lub innej i nie docenia wpływu i możliwości służb specjalnych w zakresie wyrządzenia szkody państwu jego obywatelstwa i krajowi objętemu dochodzeniem.

W sytuacji niektórych kontaktów poufnych, zachodzi jeszcze jedna komplikacja, mianowicie fakt, że ze względów politycznych, urzędowych, biznesowych, prestiżowych lub reklamowych źródło może być wprost szczególnie zainteresowane tym, aby jego kontakty z radzieckimi urzędnikami lub radzieckimi organizacjami były w pewnych kręgach znane. W takich przypadkach ukrycie kontaktu z kontaktem poufnym jest praktycznie niemożliwe.

Aby zilustrować ten punkt, podajmy następujący przykład:

Kontakt poufny "Fet", jako szef firmy, utrzymywał relacje poufne z radzieckim oficerem wywiadu, informując go o wielu interesujących kwestiach gospodarczych, naukowych i technicznych. Mając na uwadze wagę informacji otrzymywanych od "Feta", rezydentura starała się ukryć fakt utrzymywania z nim kontaktów, jednak z chwilą kiedy ten wykazał zainteresowanie otrzymywaniem zleceń ze Związku Radzieckiego, celowo rozpowszechniał w kręgach rządowych swojego kraju informacje o swoich kontaktach z przedstawicielami instytucji radzieckich, demonstrował z nimi przyjazne stosunki, często odwiedzał ambasadę radziecką, podróżował do ZSRR, organizując wyjazdy głównie dzięki możliwościom osłony wywiadowczej. W tych okolicznościach próby podejmowane przez rezydenturę celem ukrycia kontaktów z "Fetem" nie mogły okazać się skuteczne. Kontakt musiał zostać zatem w pełni zalegalizowany, przy jednoczesnym zachowaniu poufności istoty relacji z "Fetem".

Zapewnienie tajemnicy w pracy z kontaktami poufnymi jest zagadnieniem bardzo złożonym, wymagającym elastyczności i pomysłowości, umiejętności łączenia poufnej współpracy z legalnymi formami pracy, umiejętnego wykorzystania możliwości legendowania oficera wywiadu, ścisłego uwzględnienia cech osobowych cudzoziemca, jego statusu służbowego i społecznego itp.

Często, ze względu na niemożność ukrycia faktu kontaktu między oficerem wywiadu a cudzoziemcem, główna uwaga w pracy z pozycji "legalnych" rezydentur jest skierowana jedynie na utrzymanie w tajemnicy istoty relacji między nimi, do pewnego stopnia wprowadzając w błąd służby specjalne wroga co do miejsc, czasu, regularności i częstotliwości spotkań poprzez zapewnienie maksymalnego możliwego poziomu tajemnicy każdego spotkania (przede wszystkim po stronie oficera wywiadu). Jest to konieczne w szczególności w celu utrudnienia służbom specjalnym przeciwnika identyfikacji treści spotkań za pomocą środków operacyjnych i technicznych. Ponadto ukrywanie przynajmniej części spotkań uniemożliwia służbom specjalnym zidentyfikowanie i ustalenie kontaktu poufnego spośród wszystkich innych kontaktów, jakie utrzymuje oficer wywiadu, co mogłoby się wyłonić z rozpoznania bardziej intensywnej pracy z wybranym kontaktem. Liczba i intensywność spotkań powinna być zgodna z legendą i oficjalnym stanowiskiem cudzoziemca i przykryciem oficera wywiadu.

W celu ukrycia spotkań przed służbami specjalnymi przeciwnika, miejsce i czas każdego kolejnego spotkania jest ustalane na poprzednim. Niewskazane jest wykorzystywanie w tym celu kontaktów telefonicznych. Jeśli warunki spotkania zostaną uzgodnione telefonicznie lub korespondencyjnie z tego czy innego powodu (np. po chwilowej utracie łączności), oficer wywiadu ma za zadanie prowadzić na tym spotkaniu rozmowę wyłącznie w ramach legendy. Z reguły miejsca spotkań nie powtarzają się, a godziny są systematycznie zmieniane. Udając się na spotkania, oficer wywiadu musi dokładnie, ale w

naturalny sposób się sprawdzić, a jeśli tylko jest to możliwe, także objąć kontrolą zmierzającego na miejsce spotkania cudzoziemca.

Przy wyborze miejsc spotkań z kontaktem poufnym uwzględnia się również ich zgodność z legendą stosowaną w pracy z danym cudzoziemcem oraz oficjalną pozycją tak cudzoziemca jak i oficera wywiadu, specyfikę środowiska agenturalno-operacyjnego, zwyczaje i obyczaje danego otoczenia oraz możliwość dostępu oficera do miejsca spotkania.

Z jednej strony miejsca spotkań, powinny zapewniać bezpieczeństwo poufnych rozmów, a z drugiej strony powinny być naturalne i uzasadnione, tak w przypadku przykrycia oficera wywiadu, jak i cudzoziemca i nie powinny stwarzać wrażenia, że próbują oni ukryć swój kontakt podejmując jakiegokolwiek nielegalne lub budzące wątpliwość działania.

Na przykładzie, jedna z rezydentur KGB utrzymywała relację poufną z kontaktem kryptonimowanym "Herst". Był on członkiem parlamentu kraju objętego wywiadem i przekazywał poufne informacje na tematy polityczne oraz dzięki swoim możliwościom jakie miał w partii prowadził aktywne działania zlecone przez rezydenturę. Zdając sobie sprawę z poufności swojej współpracy z pracownikiem sowieckiej instytucji, "Herst" ukrył przed swoim otoczeniem swoje kontakty z oficerem wywiadu, ze zrozumieniem przyjmując podsuwane mu reguły związane z niektórymi aspektami tajemnicy operacyjnej. Spotkania z "Herstem" początkowo odbywały się w restauracjach, w jego mieszkaniu, w mieszkaniu oficera wywiadu.

Później postanowiono zmienić miejsca spotkań z "Herstem", aby bardziej je zakonspirować. Rezydentura napotkała jednak poważne trudności. Podczas spotkania oficera z "Herstem" w parku miejskim, gdzie spacerowali alejkami, byli nieustannie pozdrawiani przez przechodniów, ponieważ "Herst" był znaną postacią polityczną, zaś jego fotografie stale publikowano w gazetach, Niemożliwe było również spotkanie z "Herstem" poza miastem, ponieważ nie miał dotąd w zwyczaju spędzać czasu na łonie natury i byłoby niezwykle, gdyby nagle pojawił się poza miastem. Rezydentura została więc zmuszona do utrzymania spotkań w restauracjach i innych miejscach publicznych, zapewniając sobie bezpieczeństwo jedynie poprzez wcześniejsze rezerwacje i różne miejsca spotkań.

Podczas pracy z kontaktami poufnymi, oficer wywiadu, nie ma możliwości wykorzystania pełnego arsenału metod konspiracyjnych, w związku z czym bezpieczeństwo współpracy zapewnia z jednej strony przez bezwarunkowe ukrywanie istoty relacji oraz wprowadzanie służb wywiadowczych w błąd co do czasu, miejsca, częstotliwości i intensywności spotkań, głównie z pomocą rzetelnego i przekonującego uzasadnienia samej znajomości, nadarzających się spotkań z obcokrajowcem, a nad to zaś poprzez umiejętne legendowanie przez obcokrajowca jego własnych działań realizowanych w związku z realizacją powierzonych mu zadań.

Podczas utrzymywania relacji agenturalnych zawsze konieczne jest legendowanie znajomości i spotkań osobistych do których dochodzi między obcokrajowcem a oficerem wywiadu, ale bezpieczeństwo każdego spotkania ze źródłem zapewnia nie tylko legenda, lecz także określone formy konspiracyjne i metody pracy. W tym przypadku legenda może być zaprojektowana dla konkretnej sytuacji i do jednorazowego użytku. Przykładowo, spotkanie ze źródłem może być legendowane jako niezobowiązująca rozmowa dwóch nieznajomych osób, jednorazowy kontakt w celu rozwiązania jakiejś sprawy itp. Taka legenda, podkreślająca brak stabilnej i długotrwałej relacji między oficerem a obcokrajowcem, jest dopuszczalna w warunkach, w których ściśle przestrzegane są środki tajności i nawet pojedyncze spotkanie może zostać zauważone przez kogokolwiek z otoczenia obcokrajowca lub przez służby specjalne wroga.

W utrzymywaniu relacji poufnej, środki konspiracyjne są ograniczone i powinny opierać się na wyraźnej możliwości wielokrotnego zarejestrowania spotkań oficera wywiadu z obcokrajowcem, czy to przez ich znajomych, czy przez wroga służby specjalne. W takiej sytuacji powoływanie się na przypadkowość kontaktu będzie nie tylko nieprzekonujące, ale wręcz przeciwnie - może zwiększyć podejrzenia co do jego poufnej treści.

W konsekwencji, w przypadku kontaktu poufnego, legenda musi być stabilna, długotrwała i skonstruowana w taki sposób, aby przekonująco obejmowała regularne, stosunkowo częste, spotkania oficera wywiadu z obcokrajowcem.

Powinna ona, podobnie jak w przypadku relacji agenturalnych, być w stanie wytrzymać profesjonalną i metodyczną kontrolę służb specjalnych wroga i zapewnić możliwość kontynuowania współpracy w ramach relacji poufnej, nawet jeśli przeciwnik wie o regularnych spotkaniach. Legalizacja relacji poufnej musi być ściśle zgodna z oficjalnym stanowiskiem i rzeczywistymi interesami kontaktu poufnego, a także ze stanowiskiem i charakterem oficjalnych działań stanowiących przykrycie oficera wywiadu. W przypadku pracy z kontaktami poufnymi na terytorium Związku Radzieckiego podstawowe znaczenie ma legenda ich wizyt w ZSRR, uzasadnienie konieczności takich wizyt, a także źródła lub możliwości ich finansowania.

Przykładowo, nasz oficer wywiadu utrzymuje poufną relację z "Janem", który jest przedstawicielem firmy handlowej. Dzięki rozległym powiązaniom w kręgach politycznych i naukowych własnego kraju, "Jan" posiada ważne informacje wywiadowcze. Jego kontakt z radzieckim przedstawicielem jest legendowany w oparciu o jego interesy biznesowe i chęć uzyskania zamówień od radzieckich central handlu zagranicznego. Oficer, działając jako pracownik radzieckiego przedstawicielstwa handlowego, musiał okresowo zawierać z "Janem" umowy handlowe, którymi radzieckie organizacje handlu zagranicznego nie były szczególnie zainteresowane, ale które też, co do zasady, nie były sprzeczne z handlowymi i gospodarczymi interesami Związku Radzieckiego. Próby służb specjalnych wroga podjęte celem neutralizacji i przerwania kontaktów "Jana" z przedstawicielem sowieckim (rozmowy z "Janem" odbył jeden z szefów służby kontrwywiadu) zostały przez niego stanowczo

odrzucone. Oficer wywiadu z powodzeniem mógł współpracować z "Janem", ponieważ legenda była przekonująca, a służby specjalne nie były w stanie przeprowadzić prowokacji wymierzonej przeciwko "Janowi", biorąc pod uwagę jego pozycję i rozległe powiązania w kręgach rządowych kraju.

3/ Przeszkolenie operacyjne kontaktu poufnego

Różnica między kontaktem poufnym a agenturalnym zawiera się przede wszystkim w treści i zakresie przygotowania operacyjnego, jakie otrzymuje obcokrajowiec, a co za tym idzie, stopniem i formą konspiracji. Agent jest szkolony zarówno w zakresie technik konspiracyjnych, jak i metod realizacji zadań wywiadowczych. Poziom i zakres szkolenia operacyjnego kontaktów agenturalnych zależy od stopnia ich sprawdzenia i wiarygodności, a także od charakteru wykonywanych przez nich zadań. Najszerze szkolenie operacyjne przechodzą nielegalni agenci i agenci specjalni.

W przeciwieństwie do kontaktów agenturalnych, kontakty poufne są instruowane z dużą ostrożnością i z reguły w zawołowanej formie, głównie w zakresie metod legendowania natury kontaktów wywiadowczych. Jako że kontakty poufne nie realizują specjalnych zadań wywiadowczych, ani nie wtajemnicza się ich w szczegóły operacji, cudzoziemiec nie przechodzi żadnego specjalnego szkolenia w tym zakresie

Wynika to z faktu, że - po pierwsze - oficer wywiadu w relacji z kontaktem poufnym nie może otwarcie prezentować profesjonalnej wiedzy i umiejętności wywiadowczych, aby nie zostać zidentyfikowanym jako osoba należąca do organów bezpieczeństwa obcego państwa. Po drugie, nie ma potrzeby specjalnego szkolenia cudzoziemca współpracującego z agencją wywiadowczą w ramach relacji poufnej, ponieważ zadania do wykonania których jest on prowadzony w trakcie takiej współpracy mają charakter kontynuacji lub rozwinięcia jego codziennej oficjalnej lub nieoficjalnej działalności.

Na przykładzie, pozyskiwanie informacji zawsze będzie leżeć w interesie doświadczonego polityka, profesjonalnego dziennikarza czy naukowca. Oficer wywiadu może jedynie doradzać im lub kierować ich wysiłki w kierunku, jaki jest przydatny z punktu widzenia wywiadowczego. Handlowcy, którzy w ramach poufnych relacji dostarczają wywiadowi próbki, również z powodzeniem mogą opierać się na swoich doświadczeniach handlowych. Nie ma potrzeby specjalnego szkolenia obcokrajowców, z którymi utrzymywane są kontakty poufne, na potrzeby ich aktywnej działalności, takiej jak publikowanie artykułów, organizowanie wieców, spotkań, zapytań parlamentarnych itp.

Oczywiście niecelowość lub brak możliwości przygotowania kontaktów poufnych w zakresie form i metod realizacji zadań wywiadowczych w żaden sposób nie wyklucza kompleksowego omawiania z nimi sposobu ich działania oraz metod i sposobów rozwiązywania poszczególnych zadań, dogłębnie

go przestudiowania planowanych działań, dokładnego rozważenia kwestii bezpieczeństwa itp. Instruuując kontakt poufny, prowadzący nie narzuca gotowych rozwiązań, lecz przede wszystkim wysłuchuje pomysłów rozmówcy, które dotyczą najważniejszych form i metod rozwiązania problemu, zadając przy tym pytania uściślające, wyrażając wątpliwości co do dopuszczalności określonych działań, analizując ich ewentualne konsekwencje itp. oraz wprowadzając korekty do zaproponowanego przez cudzoziemca planu działania, zwracając przy tym szczególną uwagę na kwestie bezpieczeństwa.

4/ Trwałość i ciągłość współpracy poufnej

Zapewnienie stabilności (trwałości) współpracy w krajach objętych wywiadem i w szybko zmieniającym się środowisku agenturalno-operacyjnym, a zwłaszcza podczas ostrych sytuacji kryzysowych, stwarza poważne wyzwania w pracy z kontaktami poufnymi.

Zweryfikowane, włączone w ramy wywiadu i przeszkolone operacyjnie kontakty agenturalne muszą być w stanie realizować zadania wywiadowcze niezależnie od zmian w środowisku agenturalno-operacyjnym, w tym podczas sytuacji kryzysowych i w okresach specjalnych. Brak zabezpieczenia tego rodzaju potrzeby pozbawiłoby wywiad jego najskuteczniejszej broni, spowodowałoby niemożność efektywnego planowania działań wywiadowczych i uczyniłoby wywiad bezradnym właśnie wtedy, gdy aparat najbardziej potrzebuje tak informacji wywiadowczych, jak i aktywnych działań realizowanych nieoficjalnymi kanałami. Jest to szczególnie ważna rola, ponieważ żadne inne ogniwa wywiadowcze nie mogą zastąpić w tym zakresie źródeł agenturalnych.

Jeśli chodzi o kontakty poufne, to współpracują z oficerami radzieckimi tylko w określonym środowisku agenturalno-operacyjnym, dlatego ich relacje z oficerami wywiadu są ściśle uzależnione od warunków tego środowiska. Relacje oparte na stosunkach poufnych są szczególnie wrażliwe na takie komplikacje sytuacji, jak zmiany w przepisach prawnych i administracyjnych w ich krajach, bardziej rygorystyczne reżimy policyjne i orzecznictwo, zwiększoną odpowiedzialność za przestępstwa oraz pogorszenie lub zerwanie stosunków między krajem objętym zainteresowaniem wywiadu a Związkiem Radzieckim. Kontakty poufne są również uzależnione od zmian w oficjalnej pozycji i działalności cudzoziemca, ponieważ czynniki te determinują celowość współpracy z punktu widzenia cudzoziemca i możliwość jego legendy, mającej bezpośredni wpływ na jego bezpieczeństwo.

Przykładowo, kontakt poufny, oznaczony "Albert", pracownik Ministerstwa handlu, utrzymywał relację poufną z oficerem sowieckim, która była legendowana tym, iż "Albert" ze względu na swoje oficjalne stanowisko, mógł swobodnie utrzymywać kontakty z obcokrajowcami w celu nawiązywania porozumień handlowych. W późniejszym czasie "Albert" został przeniesiony do Ministerstwa Finansów. Nowe stanowisko "Alberta" zwiększyło jego moż-

liwości informacyjne, ale Ministerstwo Finansów nie utrzymywało oficjalnych kontaktów z obcokrajowcami i trudno już było legalizować spotkania z radzieckim przedstawicielem. Próby ukrycia tych spotkań wspólnymi zainteresowaniami i hobby nie powiodły się, ponieważ "Albert" prowadził skromny tryb życia i nie miał poważnych hobby, na których można byłoby oprzeć legendę. "Albert" pozostając lojalnym wobec Związku Radzieckiego zaczął przy tym wyrażać obawy o swoją oficjalną pozycję i stopniowo zmniejszył liczbę spotkań z oficerem, podkreślając zaniepokojenie współpracą. Kontakt z "Albertem" musiał zatem zostać tymczasowo przerwany.

W innym przykładzie, jednostka centralnego aparatu wywiadowczego, we współpracy z pododdziałami kontrwywiadowczymi KGB, nawiązała poufną relację z dyplomatą zarejestrowanym jako "Gnom". Stosunki Związku Radzieckiego z krajem pochodzenia źródła rozwijały się zadowalająco. "Gnom" regularnie spotykał się z oficerem działającym w imieniu radzieckiej organizacji publicznej i dzielił się z nim poufnymi informacjami na temat korespondencji z jego rządem, stanu sytuacyjnego w korpusie dyplomatycznym i jego rozmów z zagranicznymi dyplomatami.

Kiedy "Gnom" miał opuścić teren ZSRR, uzyskano jego zgodę na kontynuację relacji poufnej już na terenie jego własnego kraju i ustalono procedurę nawiązywania łączności. Wyjazd "Gnoma" zbiegł się jednak w czasie z pewnymi zmianami w polityce zagranicznej jego rządu, który obrał kierunek niekorzystny dla Związku Radzieckiego. Powyższe natychmiast wpłynęło na nastawienie "Gnoma" do współpracy z nami. Przyszedł na pierwsze spotkanie, ale był ostrożny i unikał odpowiedzi na pytania dotyczące sytuacji w kręgach rządowych jego kraju. W dalszej perspektywie zupełnie zaprzestał spotkań z przedstawicielami aparatu sowieckiego.

Oficer zaangażowany w pierwotne pozyskanie "Gnoma" do współpracy na terenie ZSRR udał się do jego kraju i tam zdołał się spotkać z "Gnomem". Ten ostatni stwierdził, że ze względu na zmiany w kursie politycznym jego kraju, spotkania z obywatelami radzieckimi stały się możliwe wyłącznie w sprawach służbowych. W obecnych okolicznościach spotkania nie mogły już być w żaden sposób tłumaczone osobistymi interesami. Dlatego też "Gnom" w swojej ocenie, nie znajduje przekonującego powodu, aby usprawiedliwić kontakty z pracownikiem radzieckiej instytucji, chociaż, jak zapewnił, nie zmienił swojego stosunku do Związku Radzieckiego.

Powyższe przykłady nie oznaczają, że z chwilą gdy sytuacja agenturalno-operacyjna staje się bardziej skomplikowana lub wprost następuje kryzys, relacje poufne między oficerem wywiadu a obcokrajowcem muszą być nieuchronnie zerwane. Wiele zależy od reakcji obcokrajowca na owe wydarzenia, od tego, jak bardzo wpływają one na jego oficjalną pozycję i jaki jest zakres ich oddziaływania na jego osobiste interesy, a nad to od wielu innych czynników. Czasami kontakty poufne zajmujące wysokie stanowiska, tak urzędowe jak i publiczne, nie przerywają współpracy nawet w czasach kryzysu, kiedy spotkania z poszczególnymi agentami stają się wprost niebezpieczne. Co więcej, okoliczności pojawiające się w trakcie i w wyniku sytuacji kryzysowych

mogą nie tylko nie wpływać na zerwanie kontaktu, ale wręcz usunąć wcześniejsze przeszkody w rozwoju relacji, umożliwiając podniesienie werbunku do roli agenta.

W każdym przypadku, w pracy z kontaktami poufnymi, oficer wywiadu musi być szczególnie wrażliwy na najmniejsze zmiany w sytuacji agenturalno-operacyjnej kraju objętego wywiadem, a także na zmiany w oficjalnej pozycji i działalności cudzoziemca, dokładnie analizować możliwy wpływ takich zmian na współpracę z cudzoziemcem, w odpowiednim czasie zmieniać wzór swojego postępowania, dostosowując go do potrzeby, podejmując wszelkie środki zaradcze, celem wyeliminowania niepożądanych konsekwencji dla wywiadu.

Trwałość, czy jak byśmy powiedzieli stabilność relacji poufnej, oprócz innych czynników, wpływa na ciągłość takiej relacji, co należy rozumieć jako możliwość przekazania obcokrajowca przez oficera innemu, przy jednoczesnym zachowaniu osiągniętego wcześniej poziomu współpracy. Relacja poufna, co do zasady zakłada, że cudzoziemiec, po pewnym koniecznym i zależnym od sytuacji przygotowaniu, powinien z powodzeniem kontynuować pracę z nowym oficerem bez obniżania poziomu współpracy.

Dzieje się tak, ponieważ współpraca poufna rozwija się nie tylko na bazie osobistej, ale także pod wpływem bardziej skutecznych czynników ideologiczno-politycznych, materialnych lub moralno-psychologicznych. W miarę pogłębiania się relacji cudzoziemiec zaczyna osobiście współpracować nie tylko z oficerem, ale wprost także z państwem, instytucją lub organizacją przez oficera reprezentowaną. Dlatego zmiana prowadzących wywiadców, choć nieobojętna dla cudzoziemca, nie powinna naruszać podstaw współpracy opartej na zasadach poufności.

Jednakowoż przekazanie kontaktu poufnego, w szczególności po ustaleniu relacji poufnej, wymaga starannego przygotowania. Cudzoziemiec jest w pewnym sensie pozyskiwany w oparciu o sympatię, jaką żywi wobec oficera wywiadu, z którym rozpoczął poufną współpracę, zawiązuje się nić wzajemnego zrozumienia, która wcale nie musi wytworzyć się zawsze i z każdym, a często wymaga mniej lub bardziej zażyłej znajomości. Nad to, kontakt poufny nie jest obojętny na kwestie własnego bezpieczeństwa i dlatego w kontaktach zawsze preferuje osobę, którą już zna i której ufa.

Szczególne trudności pojawiają się podczas przekazania kontaktów poufnych pozyskanych na terenie Związku Radzieckiego, łącznikom z rezydentur na terenie kraju ich pochodzenia. W tym przypadku następuje zmiana nie tylko oficerów, ale także warunków pracy. Wielu obcokrajowców współpracujących z oficerami wywiadu w ZSRR odmawia spotkań z pracownikami radzieckich instytucji w kraju pochodzenia lub znacznie obniża poziom zaangażowania we współpracę. Z tego względu, przekazanie kontaktu poufnego przez oficera jest dalekie od zwykłej formalności, stanowiąc coś w rodzaju złożonej i trudnej operacji.

Przygotowanie kontaktu poufnego do przekazania innemu oficerowi, poprzedzone jest przekonaniem obcokrajowca, że relacja poufna nie jest wyłącznie osobistą sprawą oficera, a przeciwnie, że oficer wywiadu jest wspierany przez państwo radzieckie, konkretną instytucję lub organizację, która gwarantuje wiarygodność i bezpieczeństwo współpracy niezależnie od tego, kto konkretnie i gdzie będzie utrzymywał kontakt z cudzoziemcem. Informując o swoim możliwym następcy, oficer wywiadu buduje o nim niezbędne pozytywne wrażenie i wywiera na obcokrajowca taki wpływ, jaki jest niezbędny do utrzymania współpracy poufnej na tym samym poziomie.

Przekazanie kontaktu poufnego, jest z grubsza bezbolesne w przypadkach, kiedy nowy oficer został już wcześniej przedstawiony obcokrajowcowi. Czasami takie zapoznanie, rzecz jasna pod odpowiednią legendą musi być zorganizowane z wyprzedzeniem, aby zabezpieczyć się umożliwiając sobie wcześniejsze rozpoznanie opinii obcokrajowca o oficerze, któremu potencjalnie miałyby być przekazana łączność. Kiedy oficer wywiadu ma do czynienia z osobą ważną i wpływową, czy to na gruncie państwowym, czy też publicznym, która odwiedza ambasadę radziecką w kraju zainteresowania i jest zaznajomiona z pewnym kręgiem przedstawicieli radzieckich, jako kontakt poufny, może zostać ona poproszona o wskazanie osoby, z którą chciałby kontynuować kontakt w ramach poufnej współpracy,

W ten sposób, po podjęciu niezbędnych przygotowań, przekazanie kontaktu poufnego między oficerami może zostać zrealizowane bez poważniejszego ryzyka dla realizacji zadań wywiadowczych z tym jednak warunkiem, że drugi oficer reprezentuje co najmniej ten sam poziom profesjonalizmu i cech osobistych, co jego poprzednik.

5/ Analiza i sprawdzanie kontaktu poufnego oraz przekazywanie treści edukujących

Jedną z niezbędnych zasad w pracy z kontaktami poufnymi, podobnie jak w przypadku pracy ze źródłami agenturalnymi, jest ciągłe badanie i weryfikacja cudzoziemców. Badanie i analiza kontaktów poufnych nie różni się ani formą, ani zakresem merytorycznym od badania agentów. Sprawdzanie kontaktów poufnych ma jednak pewne specyficzne cechy.

W przypadku realizacji sprawdzenia kontaktu poufnego wywiad nie może wykorzystywać czysto wywiadowczych narzędzi i technik służących weryfikacji. Oznacza to ni mniej ni więcej, że vetting źródeł poufnych jest utrudniony.

Sytuację ułatwia jednak fakt, że kontakty poufne są często osobami znanymi, w kręgach rządowych, politycznych, publicznych przez co wiele danych na ich temat można uzyskać za pośrednictwem agentów, innych kontaktów poufnych czy "legalnych" powiązań, także z prasy i innych oficjalnych źródeł, a nad to analizując ich działalność, otrzymywane od nich informacje, podejście

do zadań, uwagi i zalecenia oficera wywiadu, który kontakt utrzymuje itp.. Szerokie możliwości weryfikacji są dostępne na terenie Związku Radzieckiego, gdzie wywiad mając w dyspozycji różnorodne środki agenturalno-operacyjne, operacyjno-techniczne i inne, jest w stanie prowadzić bardzo skuteczne działania sprawdzeniowe.

Na przykładzie, celem rozpracowania zagranicznego naukowca, pseudonim "Brem" na terytorium Związku Radzieckiego zaangażowani byli agenci i kontakty poufne pozyskane spośród obywateli radzieckich, którym przydzielono konkretne zadania w celu zbadania tego obiektu operacyjnego rozpracowania. Ponadto w bezpośrednim otoczeniu "Brema" umieszczono oficera nielegalnego, pracującego pod przykryciem obcokrajowca. Za pomocą środków operacyjnych i technicznych udało się zidentyfikować wszystkie kontakty "Brema" w Związku Radzieckim, w tym wśród pracowników ambasady jego kraju, nagrać jego rozmowy z nimi oraz uzyskać szereg interesujących danych z jego korespondencji. W ogólnym ujęciu, materiały jakie w ciągu kilku miesięcy zostały zgromadzone na temat "Brema" pozwoliły na nakreślenie stosunkowo pełnego obrazu jego poglądów ideologicznych i politycznych, cech charakteru, nawyków i skłonności oraz wyciągnięcie uzasadnionego wniosku, w zakresie tego, czy można go pozyskać do roli kontaktu poufnego.

Jednym z najważniejszych elementów zarządzania relacją z kontaktem poufnym, jest systematyczne edukowanie. Głównym celem instruktazu jest zaszczerpienie lub wzmocnienie w świadomości kontaktów poufnych marksistowsko-leninowskiego światopoglądu, prawidłowego zrozumienia praw i wzorców rozwoju społecznego, przekonania o słuszności sprawy, o którą walczy Związek Radziecki i inne kraje socjalistycznej wspólnoty, oraz uczynienie z tych cudzoziemców naszych przyjaciół i podobnie myślących towarzyszy.

Nie wszyscy obcokrajowcy, którzy godzą się na poufną współpracę, są gotowi zaakceptować marksistowsko-leninowskie poglądy i stać się ludźmi o podobnych naszym przekonaniach. Wywiad jednak wykorzystuje ludzi o bardzo różnych przekonaniach politycznych, w tym także takich, którzy wyznają ideologię burżuazyjną i nie podzielają idei komunizmu. Dlatego praca edukacyjna powinna być zróżnicowana z uwzględnieniem rzeczywistych poglądów i przekonań obcokrajowca, biorąc pod uwagę jego postrzeganie tych lub innych idei, które są bliskie naszym lub nie. W związku z tym praca instruktazowa, edukacyjna, jak byśmy powiedzieli, może być bardzo różna, a w wielu przypadkach zostać ograniczona.

W pracy z obcokrajowcami, którzy nie dzielą i nie mogą w pełni podzielać naszego światopoglądu, zwraca się uwagę na rozwój i pogłębianie w nich idei walki o pokój, postępu społecznego, transformacji demokratycznej, zwolnienia narodowego, protestu przeciwko imperializmowi, neokolonializmowi, drobnomieszczańskiemu oportunizmowi itp. Jednak we wszystkich przypadkach oficer przemawia z pozycji przekonanego marksisty-leninisty, konsekwentnego zwolennika polityki Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, wytrwale wyjaśniając zasady polityki zagranicznej państwa ra-

dzieckiego, dążąc do przekonania cudzoziemca o zasadności i szlachetności zadań, które należy rozwiązać w procesie opartej na poufności współpracy.

Formy pracy edukacyjno-agitacyjnej z kontaktami poufnymi mogą być różne. Najczęściej praca ta jest prowadzona w trakcie rozmów z cudzoziemcami i wymiany poglądów na aktualne tematy polityczne, poprzez analizę bieżących wydarzeń, omawianie ideologicznych i politycznych stanowisk poszczególnych partii, ugrupowań czy postaci politycznych, demaskowanie burżuazyjnej propagandy, demaskowanie wad społeczeństwa kapitalistycznego, systematyczne wyjaśnianie sukcesów i osiągnięć Związku Radzieckiego i innych krajów wspólnoty socjalistycznej oraz polityki KPZR i bratnich partii komunistycznych i robotniczych.

Prowadząc rozmowy edukujące, oficer wywiadu nie powinien być natrętny, nie powinien pozwalać sobie na pouczający, mentorski ton czy posługiwanie się powszechnie znanymi kliszami. Jego wypowiedzi powinny być przekonująco argumentowane, poparte faktami dobrze znanymi rozmówcy, ale jednocześnie cechować się oryginalnością i nowatorstwem ujęcia. Rozmowa powinna być prowadzona w przyjaznym duchu, w formie luźnej wymiany zdań i opinii.

Mając do czynienia z osobą o poglądach burżuazyjnych, oficer musi być tolerancyjny wobec jej błędnych poglądów, ale nie może iść z nią na ideologiczne kompromisy. Jakiegokolwiek "podanie sobie ręki" z obcokrajowcem w sprawach prima facie ideologicznych nie tylko nie pomoże wzmocnić relacji z nim, ale wręcz przeciwnie, może podważyć szacunek i zaufanie do oficera.

Pracę edukacyjną można również prowadzić, dając cudzoziemcowi do przeczytania odpowiednią literaturę, a następnie omawiając ją, a także zapraszając go do oglądania radzieckich lub zagranicznych postępowych filmów, na wystawy, wykłady, debaty, spotkania itp. korzystne dla nas z ideologicznego punktu widzenia. Ogromne znaczenie w planie pracy edukacyjnej mają wizyty kontaktów poufnych w Związku Radzieckim, które, przy odpowiedniej organizacji, dają możliwie pełne wyobrażenie o imponujących osiągnięciach i zaletach systemu socjalistycznego.

Ideologiczno-polityczne wychowanie kontaktu poufnego jest główną treścią pracy edukacyjno-agitacyjnej. Oprócz tego należy również zwrócić uwagę na rozwijanie w kontaktach poufnych takich cech, jak uczciwość, rzetelność, pracowitość, zaangażowanie, punktualność itp.

Praca edukacyjna z kontaktami poufnymi nie może być prowadzona okazjonalnie, od przypadku do przypadku. Należy prowadzić ją systematycznie tak by stanowiła integralną część każdego działania realizowanego względem kontaktu poufnego przez oficera

6/ Maskowanie i przykrycie powiązań oficera wywiadu z organami bezpieczeństwa państwowego

Jedną z cech charakterystycznych dla pracy opartej na relacjach poufnych jest to, że nawiązując i eksploatując tego rodzaju relację, oficer wywiadu, co do zasady nie ujawnia cudzoziemcowi swojej przynależności do organów bezpieczeństwa państwa i nie dopuszcza do takich działań, które mają charakter wywiadowczy i mogą być charakterystyczne tylko dla wywiadu. W oczach cudzoziemca relacja poufna nie powinna mieć charakteru wywiadowczego, lecz przyjmować postać współpracy politycznej, partyjnej, handlowej lub naukowej.

W celu możliwie efektywnego wykorzystania możliwości wywiadowczych cudzoziemca poprzez utrzymywanie z nim relacji poufnej, oficer wywiadu może w pewnym stopniu odstępować od swoich praw i obowiązków służbowych, jakie wynikają z jego przykrycia, interesować się kwestiami, które z nimi nie są związane, oraz podejmować działania, które w pewnym zakresie wykraczają poza uprawnienia uzasadnione jego stanowiskiem służbowym, na którym zbudowano przykrycie. Jednakowoż, należy mieć na uwadze, że przy rozwijaniu kontaktu poufnego, nie wszystkie obszary wykraczające poza interesy polityczne, partyjne, handlowe, czy naukowe, powinny wykraczać poza zwyczajowe ramy i nawet jeśli mają charakter "szczególny", należy wystrzegać się jawnie wywiadowczego charakteru relacji.

Czasami kontakt poufny, na podstawie treści pytań i zainteresowania oficera wywiadu, zdaje sobie sprawę, że ten wykracza poza swoje oficjalne stanowisko. A mimo to, cudzoziemiec, po zaangażowaniu się w relację poufną, może także sam poruszać kwestie, których w normalnych okolicznościach nie byłby w stanie podnieść w relacji czysto służbowej, mimo wszystko wypierając ze swojej świadomości, że ma do czynienia ze szpiegiem i w efekcie popełnia czyn zabroniony. Wyjaśniając swoje działania i motywy oficjalnymi interesami, czuje się pewniej gdy oficer wywiadu nie burzy tego obrazu, a przeciwnie pomaga cudzoziemcowi uzasadnić jego działania wiarygodnymi i szlachetnymi pobudkami, w żadnym razie nie utwierdzając go w przekonaniu, iż narusza jakiegokolwiek prawa.

Świadome lub nieświadome zwrócenie uwagi przez oficera wywiadu, na fakt, iż fakt współpracowania cudzoziemca z nim, wykracza poza ramy prawnie dozwolone, może go strausmatyzować i w szczególny sposób utrudnić usprawiedliwianie przed sobą samym swoich poczynań. W żadnym razie niedopuszczalnym jest ujawnienie się oficera wywiadu przed źródłami poufnymi, dopóki oficer nie przyjmie jako możliwe, lub celowe, stosowanie metod agencjonalnych w pracy na kierunku zainteresowania, czy to w zakresie konkretnego kraju, czy też zagadnienia interesującego wywiad. Z jednej strony, nie do przyjęcia jest rozwijanie poziomu relacji wyłącznie na podbudowie politycznej. Z drugiej, ujawnienie się, które doprowadzi do szkód dla państwa radzieckiego, nie znajduje uzasadnienia założeniami operacyjnymi.

Oczywiście wymóg, aby oficerowie wywiadu nie ujawniali się przed kontaktami poufnymi, nie jest regułą absolutną. W złożonych i różnorodnych warunkach napotkanych w pracy wywiadowczej nie można obejść się bez pewnych wyjątków, zwłaszcza gdy relacja poufna, w wymiarze operacyjnym, ociera się o poziom relacji agenturalnej. Przykładowo, kwestia ujawnienia się oficera wywiadu przed kontaktem poufnym zupełnie nie ma sensu, jeśli oficer występuje jako oficjalny przedstawiciel organów bezpieczeństwa państwowego Związku Radzieckiego i pracuje w aparacie doradczym lokalnej służby bezpieczeństwa.

Świadome lub celowe ujawnienie się może mieć miejsce także w sytuacji, gdy oficer wywiadu pracuje nie tylko pod legendą, ale także w przykrywkowej organizacji. W praktyce zdarzają się sytuacje, kiedy ważni politycy stają się bardziej otwarci kiedy orientują się, że mają do czynienia z przedstawicielem organizacji, która w sposób najbardziej ścisły zachowa dla siebie powierzone jej tajemnice. Jednakowoż, należy odnotować, iż decyzja o możliwości ewentualnego ujawnienia się oficera wywiadu, winna być rozpatrywana na zasadzie wyjątku, nie pozostając w gestii oficera, a wyłącznie zgody Centrali.

Z tego wynika, że oficer utrzymując relacje poufne z cudzoziemcem, może w interesie realizacji swoich zadań operacyjnych, odstąpić z pominięciem zgody Centrali, od swoich praw i obowiązków wynikających z pozycji przykrywkowej, ale wyłącznie w takim wymiarze, jaki nie naruszy legendy i nie doprowadzi do ujawnienia się, jako oficera organów bezpieczeństwa Związku Radzieckiego. Wymóg ukrywania swojej faktycznej roli, wymaga od oficera wywiadu taktownego postępowania, wyczucia i umiaru, elastyczności i delikatności w realizacji zadań wywiadowczych. W tym sensie praca z kontaktami poufnymi jest nie mniej trudna niż praca z agentami, a czasem wręcz zdecydowanie trudniejsza, stąd może być z powodzeniem wykonywana jedynie przez oficerów dysponujących odpowiednim doświadczeniem w pracy z obcokrajowcami.

X X
X

Relacje poufne są jedną z form relacji wywiadowczych. Wywiad wykorzystuje je równolegle z relacjami agenturalnymi.

Jedną z nich są relacje poufne, które wywiad wykorzystuje w połączeniu z relacjami agenturalnymi. Jak wspomniano, wywiad, nawet jeśli ma taką możliwość, czasami z powodów politycznych lub operacyjnych nie rozwija relacji z określonymi obcokrajowcami do poziomu relacji agenturalnych, stabilizując je na poziomie poufnym.

W pracy wywiadowczej rozwój pozyskanego źródła czasami musi być ograniczony do relacji poufnej po prostu dlatego, że nie jest możliwy jego dalszy rozwój i pogłębienie relacji. Powyższe może być konsekwencją niewystarczającej bazy do nawiązania relacji agenturalnych, także braku przygotowania cudzoziemca do nawiązania roli agenturalnej, zarówno w wymiarze moral-

nym, jak i psychologicznym. Wreszcie, cudzoziemiec może być niedostatecznie rozpracowany i wywiad nie jest w stanie wykonać zadowalającej oceny ryzyk związanych z werbunkiem, przynajmniej do czasu pozyskania dodatkowych informacji.

Nawet jeśli wywiad podejmie decyzję o konieczności werbunku cudzoziemca, relacja poufna jest eksploatowana i kontakt poufny rozwijany celem przygotowania go do nawiązania relacji agenturalnej. Realizując ten cel, zwraca się uwagę na pogłębione badanie cudzoziemca, rozwijanie i zwiększanie skuteczności podstawy współpracy, eliminowanie wahań cudzoziemca spowodowanych, na przykład, względami moralnymi i psychologicznymi. Osiąga się to w procesie przydzielania im zadań wywiadowczych.

W wyniku działań wywiadowczych relacja poufna może stopniowo i niezauważalnie dla cudzoziemca przekształcić się w relację agenturalną. W rezultacie cudzoziemiec zostaje należycie sprawdzony w oparciu o stałe procedury, uznany za źródło agenturalnej i włączony w ramy siatki agenturalnej, bywa iż bez specjalnej rozmowy werbunkowej.

Na przykładzie, oficer wywiadu rezydentury KGB utrzymywał relację poufną z pracownikiem zagranicznego ośrodka badawczego, oznaczonym "Magister", podstawą była jego oddana postawa wobec ZSRR i żywe zainteresowanie współpracą naukową z radzieckimi instytutami badawczymi. "Magister" przekazywał informacje o niektórych swoich projektach i pracach rozwojowych centrum badawczego, w którym pracował, a które realizowane były w ramach zleceń złożonych przez agencje rządowe. Kontakt z "Magistrem" był realizowany w oparciu o spotkania na terenie jego kraju, na terenie krajów trzecich oraz w ZSRR.

Celem zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności łączności, wywiad sowiecki stopniowo wprowadzał pewne elementy rzemiosła wywiadowczego: na początku stosowano pewne ustalone konwencje w korespondencji między "Magistrem" a sowieckimi instytucjami badawczymi, później ustanowiono system sygnałów przekazywanych na terenie kraju zamieszkania "Magistra". Następnie "Magister" zaczął otrzymywać specjalne "honoraria" za materiały, które przesyłał, wykorzystano także chorobę jego żony, umożliwiając specjalną opiekę, co zostało pokwitowane. Rosnąca zależność "Magistra" od wywiadu umożliwiła nam zwrócenie się do niego z poleceniem przekazania kopii poufnego raportu, co związane było z naruszeniem odpowiednich przepisów administracyjnych i prawnych i mogło doprowadzić do jego ścigania. Po początkowym wahaniu, "Magister" zgodził się na dostarczenie dokumentów. Za przekazanie raportu "Magister" otrzymał poważną sumę pieniędzy, które też pokwitował. W celu utrzymania kontaktu z "Magistrem" na terytorium państwa trzeciego, ustanowiono bezpieczny punkt spotkań, nad to ustalono hasło i odzew. "Magister" trzykrotnie podejmował kontakt na terytorium kraju trzeciego, spełniając założenia obsługi punktu bezpiecznego, wykazując się przy tym koniecznym zdyscyplinowaniem, co zostało zarejestrowane przez kontrobservację. Po tym opracowano szczegółowe warunki komunikacji konspiracyjnej na terenie kraju zamieszkania. „Magister” otrzymywał kolej-

ne trudne zadania wywiadowcze, które wykonywał, z zasady z niezbędną starannością.

Oficerowie wywiadu, którzy pracowali z "Magistrem" tak na terenie ZSRR, jak i poza granicami, nie ujawniali mu swojej przynależności wywiadowczej, ale uwzględniając warunki, nie było możliwości aby był on nieświadomy, że ma do czynienia z organizacją wywiadowczą. Zważywszy więc, na okoliczności, konieczne stało się podniesienie kategorii współpracy do poziomu źródła agenturalnego. Podczas rutynowego spotkania na terenie Związku Radzieckiego przeprowadzono z nim rozmowę, podczas której wyrażono zadowolenie z jego współpracy, zwrócono uwagę na jakość działań konspiracyjnych, w jego wykonaniu, doprecyzowano warunki komunikacji i określono zakres tematów, które miał dla nas systematycznie pozyskiwać i przekazywać. Rozmowa ta nie była w pełnym tego słowa znaczeniu werbunkiem, ale pozwoliła na podsumowanie wyników pracy, utrwalenie stosunków na faktycznie osiągniętym poziomie i wyjaśnienie relacji "Magistra" względem wywiadu. Po tej rozmowie "Magister" został potwierdzony i jako agent włączony do aparatu agenturalnego.

Przejście od relacji poufnej do agenturalnej może nastąpić także w wyniku swoistego skoku w rozwoju relacji, co może nastąpić pod wpływem nagłej zmiany środowiska agenturalno-operacyjnego lub oficjalnej pozycji cudzoziemca, a także w wyniku obiektywnych i subiektywnych okoliczności zaistniałych w kraju obywatelstwa cudzoziemca lub w jego życiu osobistym (ostrzy kryzys polityki wewnętrznej lub zagranicznej, zmiana reżimu w kraju, zagrożenie militarne, groźba zwolnienia, bankructwo itp.) W przypadku zaistnienia takich okoliczności wywiad może przeprowadzić akcję werbunkową i nakłonić cudzoziemca do współpracy agenturalnej.

Powyższe może zobrazować poniższy przykład:

Na terytorium Związku Radzieckiego osoba publiczna z kraju zaprzyjaźnionego, pseudonim "Hasan", została pozyskana jako kontakt poufny na podstawie ideologiczno-politycznej i wykorzystana do pozyskiwania informacji politycznych oraz przeprowadzenia działań mających na celu wywarcie wpływu, zgodnego z potrzebami wywiadu. Spotkania z "Hasanem" odbywały się podczas jego wizyt w ZSRR, które realizował z ramienia organizacji publicznej, nad to na terenie jego kraju, dokąd okresowo kierowano oficera wywiadu.

W kraju "Hasana" doszło jednak do zamachu stanu, w wyniku którego do władzy doszły siły reakcyjne, zapoczątkowując ruch antysowiecki, co spowodowało dramatyczną zmianę sytuacji wywiadowczej.

Jako, że "Hasan" zdołał utrzymać pozycję, która interesowała wywiad, a jego oddanie nie budziło wątpliwości, podjęto decyzję o werbunku. Kiedy "Hasan" z terytorium kraju trzeciego zdołał dotrzeć na teren ZSRR, oficer wywiadu, który wystąpił przed nim pod przykryciem neutralnej instytucji radzieckiej, ukrywając swoją przynależność wywiadowczą, ustalił jego postawę, nastą-

wienie do reakcyjnego reżimu na terenie jego kraju i umożliwił włączenie w proces rozwoju innego wywiadowcy, który przeprowadził rozmowę werbunkową i zaproponował "Hasanowi" współpracę w walce z reżimem na terenie jego kraju. Jasny obraz przekonań politycznych i nastrojów "Hasana" oraz dobre wyczucie czasu, pozwoliły na skokowe przekształcenie relacji na poziom relacji agenturalnej.

Przy przekształcaniu relacji poufnej w relację agenturalną należy jednak zachować w pamięci, iż w sytuacji gdy kontakt poufny był utrzymywany przez dłuższy czas, relacja może być już znana służbom specjalnym przeciwnika. W związku z tym, konieczne jest podjęcie specjalnych działań, celem sprawdzenia cudzoziemca pod kątem tego czy jest on objęty nadzorem służb specjalnych przeciwnika, oraz celem ukrycia kontaktu zgodnie z wymogami przyszłej relacji agenturalnej. Jeśli nie ma pewności, że cudzoziemiec nie znajduje się pod obserwacją wroga, co do zasady, nie jest zalecane przekształcanie kontaktu w relację agenturalną.

WNIOSKI PODSUMOWUJĄCE

Kontakty poufne, jako jedno z narzędzi wywiadu zagranicznego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR pozostają w stałym użyciu. Wychodząc z założenia, że konieczność, celowość i możliwość, a w konsekwencji skala wykorzystania kontaktów poufnych rośnie wprost proporcjonalnie do stopnia rozwoju stosunków politycznych, gospodarczych, handlowych, naukowych, kulturalnych i innych między Związkiem Radzieckim a innymi krajami, możemy stwierdzić, że rola i znaczenie relacji poufnych w działalności wywiadowczej będzie wzrastać wraz z rozwojem tych stosunków.

Złożoność i specyfika działań wywiadowczych stawia przed oficerami radzieckimi szczególne wymagania. Cechy i umiejętności zawodowe wymagane od oficera wywiadu rozwijane są w procesie szkolenia personelu wywiadowczego w specjalnie do tego celu przeznaczonych placówkach edukacyjnych i są doskonalone w trakcie realizacji kolejnych zadań wywiadowczych.

Szkolenie wywiadowcze jest wieloaspektowe. Zasadniczo każdy oficer wywiadu, który przeszedł odpowiednie szkolenie w ramach którego nabył niezbędny zestaw profesjonalnej wiedzy, umiejętności i zdolności, powinien być w stanie z powodzeniem pracować zarówno z agentami, jak i z kontaktami poufnymi. W praktyce jednak nierzadko zdarza się, że niektórzy oficerowie wywiadu bardziej skłaniający się ku pracy ze źródłami agenturalnymi niekoniecznie będą odnosić sukcesy w utrzymywaniu relacji poufnych z obcokrajowcami, tymczasem, inni będą odnosić sukcesy zarówno w nawiązywaniu, jak i podtrzymywaniu kontaktu ze źródłem poufnym. Powyższe można wyjaśnić faktem, że pozyskiwanie i utrzymywanie kontaktów ze źródłami poufnymi ma swoją specyfikę w pewnym stopniu różniącą się od pracy z agenturą. W związku z tym na oficera nałożone są pewne szczególne wymagania. Właściwości te są określone w szczególności przez następujące czynniki:

Po pierwsze, kandydaci na kontakty poufne są zwykle wybierani spośród obcokrajowców, którzy w swoich krajach zajmują stosunkowo wysokie stanowiska oficjalne i publiczne i którzy w wielu przypadkach są osobistościami politycznymi lub rządowymi, wpływowymi reprezentantami mediów, czy uznanymi specjalistami na polu naukowo-technicznym, stanowiącym obszar zainteresowania wywiadu. Osoby te są zazwyczaj stosunkowo niezależne, cieszą się znacznym autorytetem, popularnością i szacunkiem w swoim środowisku oraz są w stanie przyciągać ludzi, wpływać na nich i przewodzić w swoich dziedzinach. Oczywiście praca z tą kategorią obcokrajowców wymaga od oficera wywiadu wysokiego poziomu wykształcenia na polu politycznym, ogólnym i zawodowym, doświadczenia w pracy z ludźmi, umiejętności swobodnego poruszania się w złożonych procesach politycznych, problemach gospodarczych i naukowo-technicznych oraz umiejętności pracy z obcokrajowcami.

Pracując z kontaktem poufnym, oficer wywiadu musi przejawiać kompetencje na każdym polu i w zakresie każdego zagadnienia, jakie interesuje wywiad, i które stanowią przedmiot poufnej współpracy. Powinien być zdolny do prowadzenia rozmowy z obcokrajowcem na dowolny temat dotyczący głównych kwestii politycznych, gospodarczych, naukowych i technologicznych, prezentując konieczną erudycję, pewność siebie i głęboki wgląd w istotę problemów. Ponadto musi być w stanie krytycznie ocenić przekazywane mu informacje i być zdolnym do tego aby w oparciu o fakty, acz z delikatnością i taktem, wykazać błędne twierdzenia swojego rozmówcy. Dogłębna znajomość zagadnień składających się na treść poufnej współpracy powinna być połączona z umiejętnością prowadzenia dyskusji na różne tematy jakie mogłyby okazać się ważne dla kontaktu poufnego, w tym takich, co do których nie ma i nie może być pełnego porozumienia z obcokrajowcem ze względu na różnice stanowisk ideologicznych. Jednocześnie jednak oficer nie może odpychać cudzoziemca swoim negatywnym nastawieniem do jego poglądów ideologicznych i politycznych, nie szukać kompromisu w ustępstwach na polu ideologicznym, zarazem jednak podkreślając swój szacunek dla cudzoziemca, jego postawy ideologicznej i poglądów politycznych.

Po drugie, kontakt poufny współpracując z oficerem wywiadu, działającym pod przykryciem pracownika jednej z radzieckich instytucji (lub wprost z radziecką instytucją, wykorzystywaną przez wywiad jako przykrywką) dąży do tego by nie naruszać przepisów prawa i norm administracyjnych, starając się połączyć relacje z oficerem wywiadu (lub instytucją wykorzystywaną przez wywiad) ze swoimi obowiązkami wobec własnego kraju, rządu, instytucji lub firmy, organizacji i temu podobnym. Wymaga to od oficera szczególnej znajomości prawa kraju obywatelstwa i zamieszkania cudzoziemca, w zakresie ochrony tajemnicy państwowej, resortowej i służbowej oraz procedur komunikacji między obywatelami tego kraju a cudzoziemcami.

Musi mieć jasne zrozumienie tego, czego można oczekiwać od danego cudzoziemca w ramach obowiązujących przepisów prawnych i administracyjnych, zwyczajów i tradycji nie narażając jego interesów i nie sprowadzając ryzyka ścigania. Musi znać mocne i słabe strony prawa i praktyki prawnej, aby znaleźć sposoby obejścia ograniczeń prawnych i przekonująco uzasadnić działania i zachowania, które graniczą lub wykraczają poza granice przepisów prawnych i administracyjnych.

Po trzecie, źródła poufne nawiązując współpracę z przedstawicielem lub instytucją radziecką, kierują się własnymi interesami politycznymi, naukowymi, biznesowymi i innymi, z tego powodu dążą do tego aby relacja poufna miała charakter dwustronny, to jest, oczekują przekazywania im informacji, porad lub rekomendacji w sprawach stanowiących przedmiot ich zainteresowania, czasami zaś wsparcia politycznego, naukowego, materialnego, czy w innym charakterze, nie tylko dla siebie, lecz także dla instytucji lub organizacji jakie reprezentują.

W związku z tym niektóre kwestie, które należy rozwiązać w ramach relacji poufnych wykraczają poza kompetencje oficerów wywiadu, a czasami wręcz poza kompetencje wywiadu w ogóle. Wymaga to od oficera wywiadu głębokiego zrozumienia zadań wywiadu, interesów Związku Radzieckiego i w każdym indywidualnym przypadku umiejętności znalezienia rozwiązania, które byłoby zgodne z polityką państwa radzieckiego i nie zdekonspirowałoby oficera wywiadu przed kontaktem poufnym.

Po czwarte, kontakty poufne nie wykorzystują pełni swoich możliwości wywiadowczych, przekazując informacje głównie ustnie, często unikając konkretnego oparcia na możliwych do ustalenia źródłach, czy pisemnych sprawozdaniach. Wymaga to od wywiadowcy dużych umiejętności w prowadzeniu rozmów ze źródłami poufnymi, elastyczności i pomysłowości w zadawaniu pytań oraz umiejętności kierowania rozmową we właściwym kierunku.

Po piąte, źródła poufne zachowują względną niezależność od oficerów wywiadu i nie podporządkowują się dyscyplinie wywiadowczej. Oficer wywiadu pracujący z kontaktem poufnym nie ma do dyspozycji środków przymusu, a w najlepszym wypadku ma do dyspozycji bardzo ograniczony ich zakres. W takich okolicznościach, aby skutecznie zarządzać relacją poufną i wykorzystywać ją możliwie najskuteczniej w interesie wywiadu, oficer może polegać przede wszystkim na swoich umiejętnościach perswazji. W tym celu konieczne jest głębokie zrozumienie psychologii osobowości, umiejętność tworzenia niezbędnych sytuacji psychologicznych, terminowe wychwytywanie różnych wahań w nastroju i przekonaniach obiektu rozpracowania operacyjnego i eliminowanie lub neutralizowanie niepożądanych momentów w jego zachowaniu. Oficer musi znać strukturę i prawidłowości relacji interpersonalnych, umieć stworzyć sprzyjający im klimat psychologiczny, umiejętnie realizując swoją "rolę", aby zapewnić niezbędną zgodność psychologiczną i podtrzymać zainteresowanie obiektu rozpracowania operacyjnego komunikowaniem się z nim.

Po szóste, kontakty poufne nie przechodzą szkolenia operacyjnego i dlatego nie są świadome najskuteczniejszych i najbezpieczniejszych sposobów wykonywania zadań wywiadowczych i ukrywania swoich działań podejmowanych w interesie wywiadu. W pracy z nimi nie stosuje się form i metod wywiadowczych, co wymaga szczególnie starannej i przekonującej legalizacji kontaktów.

Po siódme, oficer wywiadu nie może się zdekonspirować przed kontaktem poufnym, mimo że ma do wykonania określone zadania. Pracując w relacji z kontaktami poufnymi musi działać balansując między tym, co legalne a tym, co wykracza poza ramy prawa. Jeśli będzie potrzebował przekazać bardziej dokładne instrukcje dotyczące bezpieczeństwa, zapewnić maksymalną tajność kontaktów, pozyskać bardziej kompletne i tajne informacje, nieuchronnie przekroczy ramy tego, co jest dopuszczalne w ramach kontaktów poufnych, stwarzając tym samym ryzyko zdekonspirowania. Wszystkie te działania wymagają specjalnego, profesjonalnego przygotowania, szybkiego i elastycznego myślenia, inwencji i wycucia ograniczeń.

To tylko niektóre z właściwości pracy ze źródłami klasyfikowanymi jako kontakty poufne, są one jednak wystarczające do rozeznania się w trudności i specyfice wymagań, jakie musi spełnić oficer wywiadu nawiązując z nimi współpracę. Niezbędne kwalifikacje, jakie oficer powinien spełniać, celem skutecznej pracy z kontaktami poufnymi, a także ogólne właściwości osobowe, przejawiają się i są rozwijane w procesie szkolenia personelu wywiadowczego, realizowanym w placówkach edukacyjnych, a także w miarę gromadzonego doświadczenia podczas pracy wywiadowczej. Ciągłe dążenie oficera wywiadu do poprawy własnego warsztatu wywiadowczego, regularna i głęboka i krytyczna analiza własnych działań i reakcji w kontakcie z cudzoziemcem, czytelne i dojrzałe rozpoznanie i uwzględnienie w przyszłej pracy wniosków z owych wczesnych potknięć i błędów, niezmiennie pozostają niezawodną gwarancją rozwoju niezbędnych cech i umiejętności oraz sukcesu w działalności wywiadowczej, na każdym z jej kierunków.

SPIS RZECZY

WPROWADZENIE	1
I. KONCEPCJA POUFNEJ RELACJI I KONTAKTU POUFNEGO W WYWIADZIE ZAGRANICZNYM	3
<u>1/ Rodzaje relacji wywiadowczych</u>	3
<u>2/ Główne cechy kontaktów poufnych</u>	5
II. WARUNKI USTANOWIENIA I WYKORZYSTANIA RELACJI POUFNEJ	11
<u>1/ Charakter zadań wywiadowczych</u>	11
<u>2/ Charakter obiektu zainteresowania wywiadowczego</u>	15
<u>3/ Specyfika środowiska agenturalno-operacyjnego i ogólny stan stosunków międzynarodowych</u>	18
<u>4/ Pozycja służbowa i społeczna cudzoziemca oraz jego cechy indywidualne</u>	20
III. ANGAŻOWANIE CUDZOZIEMCÓW DO WSPÓŁPRACY POUFNEJ	25
<u>1/ Podstawy angażowania cudzoziemców do współpracy poufnej</u> ..	25
<u>2/ Rodzaje, formy i metody angażowania</u>	28
<u>3/ Wybrane właściwości rozwoju pracy z cudzoziemcem sprzyjające ustaleniu relacji poufnej</u>	32
IV. ZASADY I METODY PRACY Z KONTAKTAMI POUFNYMI	35
<u>1/ Wpływ specyficznych właściwości relacji poufnych na formy i metody pozyskiwania informacji oraz wyznaczania zadań źródłom klasyfikowanym jako kontakty poufne</u> ..	35
<u>2/ Zapewnienie bezpieczeństwa spotkania wywiadowczego z kontaktem poufnym</u>	40
<u>3/ Przeszkolenie operacyjne kontaktu poufnego</u>	44

<u>4/ Trwałość i ciągłość współpracy poufnej</u>	45
<u>5/ Analiza i sprawdzanie kontaktu poufnego oraz przekazywanie instrukcji</u>	48
<u>6/ Maskowanie i przykrycie powiązań oficera wywiadu z organami bezpieczeństwa państwowego</u>	51
WNIOSKI PODSUMOWUJĄCE	56

Stopka redakcyjna, za oryginałem:

Redaktor pułkownik G. Z. SEMENOW
Redaktor lit. T. V. MITROFANOVA
Korektor E. N. CHELTSOWA

Podpisano do druku 30.9.77r

Nota aut. 4,38

Nakład 220

Komisja nr 174/3341c

Wyd. nr 110/647-79

Reprodukowano na rotograwiurze w Instytucie KGB